

Natura 2000-dag | 21 mei 2025

Samenwerken aan Natura 2000: hoe doen we dat nog beter?

Verslag en naslagwerk

Het beleid én de praktijk rond Natura 2000 zijn volop in beweging. Op de landelijke Natura 2000-dag op 21 mei 2025 in Den Bosch deelden 120 professionals hun kennis en praktijkervaringen met elkaar. Veel vragen rond Natura 2000 zijn die dag beantwoord.

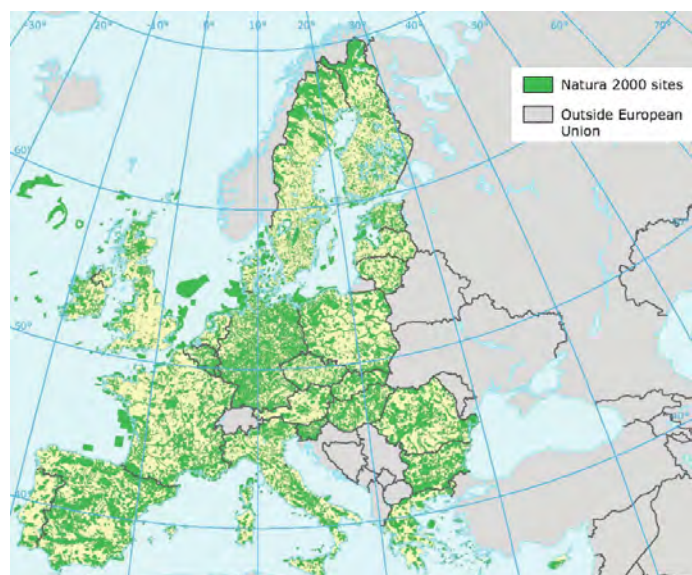
Deze samenvatting van de Natura 2000-dag 2025 geeft een bruikbaar overzicht over de stand van zaken rond Natura 2000 in 2025. Het is bedoeld als een handig ‘naslagwerk’ voor iedereen die aan of met Natura 2000 werkt. Bovendien is het een mooi document om weer even stil te staan bij de onderwerpen die we in 2025 bespraken. Zo kunnen we voortbouwen op de discussie als we elkaar weer vinden bij een volgende Natura 2000-dag.

Centrale vraag van de Natura 2000-dag 2025:

‘Natuurherstel vraagt om intensieve samenwerking, hoe doen we dat nog beter?’

Natura 2000 is het grootste natuurbeschermingsinitiatief ter wereld. Dat is alleen succesvol dankzij het netwerk van professionals die zich daar elke dag voor inzetten. Op 21 mei 2025 (21 mei is Europese Natura 2000-dag) kwamen daarom 120 van professionals naar de Nederlandse Natura 2000-dag. Die was dit jaar georganiseerd door het ministerie van LNV en de provincie Noord-Brabant.

Doel van de dag: het belang van Natura 2000 voor natuurherstel markeren en de onderlinge samenwerking versterken. Deelnemers bespraken welke stappen de komende jaren gezet moeten worden om de Natura 2000-doelen te halen en wat iedereen daarbij nodig heeft. De focus lag, net als in 2024, op de ‘netwerksamenwerking’. Want het realiseren van één groot Europees netwerk van beschermde natuurgebieden vereist ook een groot netwerk van samenwerkende partijen.

SAMENWERKEN AAN NATURA 2000: hoe doen we dat nog beter?

“Wij zijn trots op de Brabantse aanpak, waarbij we zelf doen wat nodig is. Laten we doorgaan met het goede, groene werk en ons niet laten kisten door de politiek. Daar hebben we elkaar bij nodig.”

Hagar Roijackers, gedeputeerde Natuur, Milieu en Aanpak Landelijk Gebied, Provincie Noord-Brabant, moedigde iedereen aan niet te wachten op Den Haag, maar zelf te doen wat kan en wat nodig is.

“Natuurbehoud en -herstel is de meest effectieve investering in de veerkracht van morgen. Cruciaal daarvoor is netwerksamenwerking. Dat staat daarom centraal vandaag, net als op het natuurcongres op 4 november.”

Geertje van Hooijdonck, directeur Natuur bij LVVN, praatte de aanwezigen bij over alle actuele ontwikkelingen rond Natura 2000.

“Stap uit de technocratie: als terreinbeheerder beheer je een gebied en niet een set habitattypen. En laten we Natura 2000 verder uitbouwen naar een echt Europees natuurnetwerk: alle natuur telt om natuurdoelen te halen.”

Wilfred Alblas, directeur-bestuurder van Stichting Het Limburgs daagde iedereen uit om meer oog te hebben voor de realiteit in (natuur)gebieden.

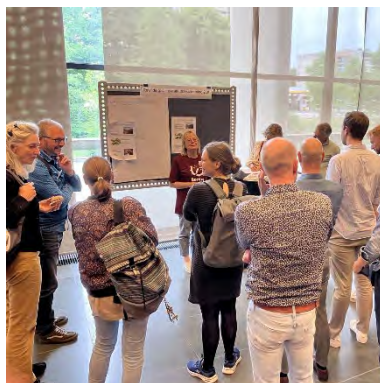
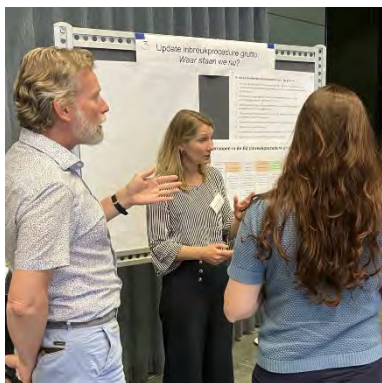
“Om af te komen van de vraag ‘kan het niet wat minder met natuurherstel?’ moeten we elkaar vinden in gemeenschappelijke belangen en wederzijds begrip. Natuur doet ertoe. Voor iedereen! Ook hoe we communiceren over natuur en hoe we samenwerken”

Bertram de Rooij, Wageningen Environmental Research, benadrukte het belang van een goed, gezamenlijk natuurverhaal.

PROGRAMMA

10:00 uur	Inloop met koffie, thee en iets lekkers
10:30 uur	Opening door Gedeputeerde Natuur, Milieu en Aanpak Landelijk Gebied van provincie Noord-Brabant Hagar Roijackers en Directeur Natuur van het ministerie van LNVN Geertje van Hooijdonk
10:45 uur	Natura 2000 als instrument in de praktijk: wat zijn de vraagstukken richting de toekomst - door Wilfred Alblas, directeur-bestuurder van het Limburgs Landschap
11:00 uur	De natuur roept: het verhaal verbindt! - door Bertram de Rooij, Teamleider Regionale Ontwikkeling & Ruimtegebruik en Landschapsarchitect bij Wageningen University & Research.
11:15 uur	Korte discussie en inleiding op de deelsessies
11:30 uur	Ronde 1 – Interactieve deelsessies
12:30 uur	Lunch: netwerken met een broodje
13:15 uur	Ronde 2 – Interactieve deelsessies
14:30 uur	Pauze
5:00 uur	Ronde 3 – Themamarkt
15:45 uur	Terugkoppeling en afsluiting door Programmamanager Natuur van de provincie Noord-Brabant Jeroen Gosse en de directeur Natuur van het ministerie van LNVN Geertje van Hooijdonk
16:00 uur	Afsluitende borrel

VERDIEPING VAN THEMA'S

1. Natura 2000: actualiteiten, actualisatie en samenhang

Natura 2000 in vogelvlucht.....	7
De vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000	8
Het samenspel tussen landelijke -en gebiedsdoelen in Natura 2000.....	10
De inbreukprocedure grutto	11

2. Nieuwe en bestaande instrumenten voor systeemherstel

Handreiking voor opstellen van monitoringsplannen voor omgevingscondities in Natura 2000-gebieden.....	13
Monitoring: informatiebehoefte t.a.v. Natura 2000-gebieden en VHR-doelen.....	14
Samenwerken aan LESA's voor duurzaam systeemherstel.....	156
Rewilding: natuurbescherming 2.0	167
Werken aan Natura 2000 via agrarisch natuurbeheer	178
Doelgericht ANLb.....	19

3. Natura 2000 en de Natuurherstelverordening (NHV)

Natura 2000 en de Natuurherstelverordening (NHV).....	22
Reflectie op artikel 4.13 van de NHV	24

4. Omgaan met drukfactoren

Recreatie en werken aan natuurherstel.....	27
Verdroging: een groenblauwe gebiedsgerichte aanpak	29
Natuur in een veranderend klimaat.....	31

5. Natura 2000 en de omgeving

Samen sterk met grensverleggend werk.....	33
Het verhaal over natuurherstel	34

1. OVER NATURA 2000: actualiteiten, actualisatie en samenhang

Natura 2000 in vogelvlucht

Hoe zat het ook alweer met Natura 2000?

Tijdens deze sessie kregen de deelnemers een toelichting op Natura 2000. Daarbij kwamen de hoofdlijnen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) aan bod, evenals de rol van Natura 2000 daarin. Er werd ingegaan op de wettelijke verplichtingen voor Natura 2000-gebieden en de praktische consequenties hiervan voor het beheer en gebruik van de gebieden.

Daarnaast werd met name de rol van de provincies besproken en toegelicht. Provincies zijn verantwoordelijk voor het opstellen van beheerplannen en het nemen van maatregelen. Ook werd nader ingegaan op het doel en de betekenis van deze beheerplannen, zowel voor de instandhouding van natuurwaarden als voor de vergunningverlening.

Vragen van deelnemers:

- Hebben we in Nederland relatief veel kleine gebieden? *Nee*
- Habitattypen komen voor ook buiten Natura 2000 netwerk. Hoe kan je die beschermen? *Elke lidstaat is vrij om hierbij een instrument te kiezen om ze te beschermen.*
- Van de Natura 2000-gebieden op land wordt gezegd dat het kleine gebieden zijn. Is in het buitenland ook zo? *Nederland heeft relatief grotere en minder gebieden ten opzichte van andere vergelijkbare lidstaten (zonder zeegebieden).*
- Ligt landbouwgebied niet te dicht bij Natura 2000-gebieden? *In Duitsland zijn die afstanden vaak kleiner.*
- Wat is het belangrijkste voordeel van de Natuurherstelverordening voor Natura2000? *In de Habitatrichtlijn ontbreekt de tijdlijn, de Natuurherstelverordening pakt dat op.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

De vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000

Waarom vernieuwde landelijke doelen en wat betekent dat voor Nederland?

In het voorjaar van 2025 legde het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) de vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten (in totaal 205) voor in een internetconsultatie. Aanpassing van de huidige doelen is nodig omdat deze niet langer aansluiten bij de feitelijke staat van de natuur (wat wel moet verband met de inwerkingtreding van de Europese Natuurherstelverordening) en zijn niet concreet genoeg zijn naar de maatstaven van de Omgevingswet. De nieuwe doelen geven richting aan hoeveel in Nederland genoeg is om een landelijk gunstige staat van instandhouding te bereiken. Daarmee vormen zij het kader voor het vaststellen van natuurambities voor habitattypen en soorten, in overeenstemming met de verplichtingen uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn.

Vragen van deelnemers:

- Welke doelen moeten binnen en welke buiten Natura 2000 worden gerealiseerd? *De nieuwe doelen hiervoor veranderen niet ten opzichte van de oude.*
- Hoe wordt een gunstige referentiewaarde (GRW) bepaald? *Over de GRW is per soort en habitatype wetenschappelijk advies uitgebracht.*
- Als de landelijke doelen zijn vastgesteld, weten makers van de Natura 2000-plannen welk deel ze daarvan moet realiseren? *Hiervoor stelt LVVN nu bouwstenen op.*
- Hoe brengen we flexibiliteit aan in het behalen van de landelijke doelen? *Inzet van LVVN is het Beleidskader Doelwijziging, waarmee de flexibiliteit in de gebieden zelf en door de voortouwnemers bepaald kan worden.*
- Is er rekening gehouden met de verplaatsing van soorten in de doelen vanwege klimaatverandering? *Ja.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

Het samenspel tussen landelijke -en gebiedsdoelen in Natura 2000

Hoe zorgen Rijk en provincies samen dat landelijke en gebiedsdoelen goed op elkaar aansluiten?

De (concept) nieuwe landelijke doelen voor Natura 2000 zijn vanuit nationaal oogpunt geformuleerd en nog niet concreet uitgewerkt in beheerplannen. De Omgevingswet vraagt juist om concretisering. Daarom zijn de landelijke doelen nu in concept verder uitgewerkt, bijvoorbeeld in hectares per habitattype. De landelijke doelen worden naar verwachting eind 2025 definitief vastgesteld. Ook de gebiedsdoelen moeten concreter worden. Binnen het huidige Natura 2000-systeem is er samenhang tussen landelijke en gebiedsdoelen: samen moeten ze leiden tot een landelijke gunstige staat van instandhouding.

Tijdens de sessie stond de vraag centraal hoe deze samenhang kan worden versterkt: via welke stappen, door wie, op welke manier en met welke balans tussen top-down en bottom-up. Deelnemers verkenden dit vraagstuk in een interactief spel. De opgehaalde ideeën zijn bruikbaar voor toekomstige bestuurlijke afspraken over de route naar doelformulering. Belangrijke adviezen waren onder meer: betrek terreinbeheerders vanaf het begin vanwege hun specifieke kennis en rol in de uitvoering; werk als provincies, LVVN en voortouwnemers samen in een continu proces; en benut de vele kansen voor uitbreidingsdoelen in overgangsgebieden rond Natura 2000.

Vragen van deelnemers:

- Wordt er in beheerplannen naar natuurpotentie gekeken en hoe bepaal je wat de potentie is? *Ja, dat zou wenselijk zijn en wordt verwacht. LVVN is met voortouwnemers bezig met een handreiking hiervoor, die zal naar verwachting beschikbaar zijn in januari 2026.*
- Hoe gaan we om met gebieden buiten Natura 2000? *Die vallen niet onder de eerste stap: eerst uitbreidingsdoelen binnen Natura 2000 concretiseren.*
- Hoe voorkom je dat de ecologische potentie een politieke kwestie wordt? *Het bepalen van de volledige ecologische potentie is een technisch-wetenschappelijke exercitie zonder politieke bemoeienis. Pas na het vaststellen van de potentie wordt gekeken naar de richting en uitvoering, waarbij politieke afwegingen een rol kunnen spelen.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

De inbreukprocedure grutto

Waar staat Nederland met de inbreukprocedure grutto?

Nederland is als EU-lidstaat op grond van de Vogelrichtlijn verplicht om weidevogels en hun leefgebieden te beschermen. De Europese Commissie (EC) stelt dat Nederland die internationale verplichting onvoldoende nakomt. Ze startte - op 25 juli 2024 - een inbreukprocedure tegen de Nederlandse overheid om met name de grutto beter te beschermen. Dit is een juridische procedure vanwege het vermeend niet naleven van Europese wetgeving.

Nederland heeft in een eerste antwoord aan de EC een pakket van acht maatregelen voorgesteld. Op 17 juli heeft de EC via een 'Met Redenen Omkleed Advies' (hierna: MROA) laten weten de acht aanvullende maatregelen onvoldoende breed geïmplementeerd te vinden en benadrukt dat Nederland nog geen nieuwe vogelrichtlijngebieden heeft aangewezen voor de grutto, zoals verplicht onder de Vogelrichtlijn.

De reactie op het MROA is de laatste mogelijkheid om een gang naar het Europese Hof van Justitie (Hof) te voorkomen. Nederland heeft tot 17 december de tijd gekregen van de EC om een reactie te sturen op het MROA.

2. Nieuwe en bestaande INSTRUMENTEN voor systeemherstel

Handreiking voor opstellen van monitoringsplannen voor omgevingscondities in Natura 2000-gebieden

Wat is de ‘handreiking monitoring omgevingscondities’?

Dit is een om plannen op te stellen om in Natura 2000-gebieden de omgevingscondities te monitoren. De handreiking fungeert als leidraad voor alle natuurtypes op land. De handreiking is opgesteld binnen het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM) en is onderdeel van het interbestuurlijke proces van het VVM.

De handreiking biedt data en informatie voor het opstellen van een monitoringsplan. Dit begint met een gebiedsanalyse, gevolgd door het inrichten van een meetnet. In veel gebieden worden al metingen uitgevoerd. Een monitoringplan is dus niet een nieuw instrument, maar wel waardevol om trends en ontwikkelingen over een langere periode inzichtelijk te maken. Eind 2025 zal de handreiking 3.0 via het VVM beschikbaar gesteld worden.

Vragen van deelnemers:

- Geeft de handreiking genoeg handvaten om te zien of je met beheer op de goede weg bent? *Ja, maar het kan wel zijn dat je soms vervolgvragen moeten stellen.*
- Wat wordt er precies gemeten? *Bijvoorbeeld omgevingscondities om de hydrologische situatie beter in beeld brengen, zoals de grondwaterstand, hoe het zit met de kwel, de kwaliteit van aanvoerwater. Maar ook: hoe zit het met stikstof?*
- In hoeverre heb je in het beheer wat aan het monitoringsplan? *De vragen zijn vooral beleidsmatig en helpt je een beheerplan op te stellen dat beter bij het gebied past.*
- Is het nodig om gedetailleerd te kijken naar beheer, want vaak zijn externe factoren het probleem? *Deze externe factoren willen we juist meten met de monitoringplannen.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

Monitoring: informatiebehoefte t.a.v. Natura 2000-gebieden en VHR-doelen

Hoe kun je aan Natura 2000 werken vanuit een ontwerpde aanpak, zoals in het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM)?

Het Verbeterprogramma VHR Monitoring (VVM) is ontwikkeld vanuit Programma Natuur en heeft als doel zowel de wettelijke rapportage te ondersteunen als het beheer te verbeteren.

Het programma wordt uitgewerkt langs vier programmalijnen, met als streven een centrale omgeving waarin alle data wordt samengebracht en gebruikers via eigen applicaties of portalen toegang kunnen krijgen. Het VVM hanteert daarbij vijf uitgangspunten: gebruikersgericht, systeemdenkend, samenwerkend, iteratief en pragmatisch.

Tijdens de sessie verkenden deelnemers de behoeften van stakeholders en gebruikers rond monitoring, met behulp van een ontwerpde aanpak waarbij fasen in de tijd worden doorlopen en waarbij van divergentie naar convergentie wordt gewerkt. Deze exercitie maakte duidelijk dat het speelveld complex is, met uiteenlopende datastromen, financieringsstromen en invloeden.

Lees het hele [verslag van de sessie >](#)

Samenwerken aan LESA's voor duurzaam systeemherstel

Wat is er nodig voor de verdere ontwikkeling, kennisdeling en borging van de Landschapsecologische systeemanalyses (LESA's)?

Een LESA brengt in kaart hoe een natuurgebied functioneert en welke factoren daar invloed op hebben. Dat geeft inzicht om effectief te werken aan natuurherstel. Tijdens de sessie stond de vraag centraal welke stappen nodig zijn voor de verdere ontwikkeling, kennisdeling en borging van LESA's. Hiervoor zijn drie sporen opgezet: 1) verbetering van inhoud en kwaliteit, 2) toepassing en uitwisseling en 3) capaciteit en opleiding.

- De Ecologische Autoriteit gaf een toelichting op haar [factsheets](#) over de opbouw van een LESA in vijf stappen.
- De Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) presenteerde een werkwijzer vanuit de [handreiking voor het rivierengebied](#) (spoor 1).
- BIJ12 lichtte haar recente [kennisportaal](#) en de beoogde artikelenreeks over de LESA (spoor 2) toe.

Suggesties van deelnemers:

Deelnemers aan de sessie deden verschillende suggesties voor de verbetering. Bijvoorbeeld: het blijvend ontwikkelen van inhoudelijke kennis bij opdrachtverleners om te komen tot de juiste kernvraag en een kwalitatief goede uitvraag.

Lees het hele [verslag van de sessie](#) >

Rewilding: natuurbescherming 2.0

Hoe kan rewilding bijdragen aan het versterken van het Natura 2000-netwerk?

Bij rewilding krijgen natuurlijke processen ruimte en tijd, wordt vertrouwd op de herstelkracht van de natuur en is het beheer minimaal. In deze sessie gingen deelnemers in gesprek over kansen voor rewilding in Natura 2000-gebieden. Ze constateerden dat naast de strikte systematiek van Natura 2000 ook rewilding-principes kunnen worden gehanteerd, zeker in overgangszones en op defensierterreinen.

Rewilding past bij de toenemende inzet op systeemherstel. Het biedt kansen om kringlopen te herstellen, klimaatverandering te mitigeren en natuurbranden te voorkomen, onder andere door de inzet van grote grazers. Minimaal beheer kan daarbij ook de kosten verlagen.

Tegelijk blijft het belangrijk om abiotische condities te verbeteren. Ruimte is vaak een beperkende factor. En voor het behoud van specifieke cultuurlandschappen is intensief beheer noodzakelijk.

Werken aan Natura 2000 via agrarisch natuurbeheer

De instrumentenkoffer en de praktische toepassing van het ANLb

Kan doelsturing op bedrijfsniveau bijdrage aan het behalen van de Natura2000 doelen?

Kan doelsturing op bedrijfsniveau bijdragen aan het behalen van de Natura 2000 doelen? Ja, laat de praktijk in Brabant zien. BoerenNatuur Brabant stelt samen met ZLTO en Stichting Duinboeren voor veertig melkveehouders ambitie- en businessplannen op rond Brabantse Natura-2000 gebieden. De boer kijkt met een coach welke gebiedsopgave er op hun grond ligt. Samen maken ze een ambitieplan hoe hun bedrijfsvoering daarop aangepast kan worden, inclusief een concreet businessplan.

BoerenNatuur gebruikt daarbij de Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij (BBM). Die stimuleert en beloont melkveehouders om te verduurzamen en bij te dragen aan biodiversiteitsherstel (met 13 KPI's). Vijfhonderd boeren doen mee met de BBM.

Wat moet in de Instrumentenkoffer?

Voor de transitie is een instrumentenkoffer nodig. Agrariërs hebben vooral behoefte aan: 1) duidelijk beleid en 2) instrumenten om hun bedrijfsvoering aan te passen. Belangrijke instrumenten zijn:

- vooral langjarige ANLb-contracten (12-20 jaar),
- extra vergoedingen voor bedrijven die meer dan 20% zwaar beheer implementeren,
- grondinstrumenten zoals herwaardering van landbouwgronden met gebruiksbeperkingen,
- De optie 'boerenlandgoed' wordt onderzocht: agrarische bedrijven worden landgoederen, beheerd door agrariërs en deels verpachtbaar aan agrariërs.

Vragen van deelnemers:

- Is er genoeg animo bij agrariërs om een ambitieplan op te stellen als bijdrage aan de natuurdoelen? *Ja, er is vooral animo bij boeren met een opvolger.*
- Urgenda biedt boeren 1.000 euro per hectare per jaar voor 10 jaar, als ze overstappen op duurzame landbouw. Kan dit werken? *Ja, zolang het niet gezien wordt als staatssteun.*
- Hoe zijn andere partijen (banken, toeleveranciers, afnemers) betrokken bij de transitie? *Rabobank is landelijk betrokken, maar nog weinig op gebiedsniveau. Belangrijk dat niet alleen naar het Rijk gekeken wordt om agrariërs te ondersteunen.*
- Wordt het mogelijk om lange termijn ANLb contracten af te sluiten? *Reactie LVVN: Dat is nog onzeker, mogelijk vanaf ingang nieuwe GLB (2027).*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

Doelgericht ANLb

Hoe kan het agrarisch natuurbeheer effectiever worden, bijvoorbeeld met habitatscorekaarten?

Het ontwikkelen van habitatscorekaarten (HSK) maakt het mogelijk de kwaliteit van beheer op perceel- en soortenniveau binnen ANLb op te schalen naar hele landschapstypen. Dit vergroot de zichtbaarheid van de samenhang tussen ANLb en Natura 2000 en bevordert afstemming tussen alle betrokken partners. Natura 2000 of ANLb op zichzelf is niet voldoende; succesvolle uitvoering vraagt dat betrokken partijen elkaar vinden en met elkaar in gesprek gaan.

Tijdens deze sessie zijn twee pilots besproken waarin HSK wordt toegepast. 1) Het Agrarisch Collectief Natuurrijk Limburg onderzocht een nieuwe gebiedsgerichte aanpak in het Geuldal - een boshommellandschap. 2) Het BoerenNatuur Collectief Oost-Groningen beoordeelde locaties op basis van kansrijkheid en aanwezige landschapskwaliteit, rekening houdend met de bedrijfsvoering van boeren.

Drie factoren zijn cruciaal voor succes van agrarisch natuurbeheer: het zichtbaar maken van het belang van natuurbescherming bij agrariërs via infobijeenkomsten en individuele gesprekken, het uitvoeren van controles en kwaliteitsschouwen, en afstemming met andere beheerders. In de pilots zijn per agrarisch leefgebied bruikbare indicatoren bepaald, kaartbeelden ontwikkeld en is geoefend met een habitatbenadering en HSK.

De pilots lieten zien dat met inzet van HSK in een gebiedsgerichte aanpak alle kaarten kunnen worden samengevoegd tot een totaaloverzicht. Dit maakt zichtbaar waar nog beheerpakketten ontbreken en waar kansrijke plekken liggen. Een duidelijk uitgangspunt, bijvoorbeeld de factor dooradering of gewasdiversiteit, helpt om de kwaliteit in een gebied SMART te maken. HSK's zijn ook een goed middel om gesprekken te starten over beheer. Volgens BoerenNatuur kan een scorekaart als streefwaarde fungeren, bijvoorbeeld wanneer de gewenste dooradering niet wordt gehaald. Ook vormt het een effectief instrument om het gesprek over het hele gebied te voeren, aangezien SNL en ANLb vaak apart lopen.

Vragen van deelnemers:

- Waarom is de boshommel – geen ANLb-soort - als gidssoort gebruikt in het Geuldal?
Omdat de boshommel indicatief is voor de kwaliteit van het algehele ecosysteem.
- Mis je geen kwaliteitseisen voor andere soorten als je alleen focust op deze doelsoort? *Je moet combineren: in beeld brengen wat kwaliteit van elk landgebruik levert, en dan zien wat er ontbreekt.*
- Vanuit hoeveel doelsoorten beoordeel je een gebied? *Te veel doelsoorten maakt de analyse te ingewikkeld. Je kijkt welke doelsoorten het meest van een landschapskwaliteit profiteren.*
- Hebben jullie deze pilot getoetst bij agrariërs? *Ja, particulieren zitten in het totaalsysteem, want je wilt weten wat iemands beheer betekent voor de buurman.*
- Kun je de leerpunten van dit traject uitbreiden naar bijvoorbeeld waterkwaliteit? *Ja, er is nu net met waterschap met een pilot bezig om te kijken naar wateroverlast en beheersmaatregelen.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

3. Natura 2000 en de NATUURHERSTEL- VERORDENING

Natura 2000 en de Natuurherstelverordening (NHV)

Wat is de NHV, welke verplichtingen vloeien hieruit voort en hoe geeft LVVN hier uitvoering aan?

De Natuurherstelverordening (NHV) verplicht Europese lidstaten om doeltreffende maatregelen te nemen om natuur te herstellen en verdere achteruitgang te voorkomen. De verordening bevat oplopende doelen en draagt ook bij aan klimaatmitigatie en -adaptatie. Belangrijk is *bijvoorbeeld* artikel 4, dat voorschrijft dat de kwaliteit en kwantiteit van habitattypen onder de Vogel- en Habitatrichtlijn stapsgewijs moet worden verbeterd, óók het leefgebied van soorten. Artikel 4 bevat daarnaast ook een verbetergebod en een verslechteringsverbod voor gebieden buiten Natura 2000. Lidstaten moeten in een Natuur(herstel)plan vastleggen hoe ze de doelen van de NHV gaan realiseren. Voor natuurherstel dat uiterlijk in 2030 moet worden ingezet richt het ministerie van LVVN zich – voor artikel 4 - primair op mogelijkheden *binnen* het bestaande Natura 2000-netwerk. Vanuit andere artikelen zijn er ook verplichtingen die *vóór* 2030 *buiten* Natura 2000 moeten landen, zoals de boerenlandvogelindex.

Vragen van deelnemers:

- Hoe gedetailleerd moet het Natuurplan de uitbreiding en verbetering van het areaal aan habitattypen vastleggen? *Dat mag elk land zelf bepalen. Eens in de drie jaar rapporteert een land hoe het dat doet en eens in de zes jaar hoe het ervoor staat.*
- Medio 2026 moet het Natuurplan af zijn, wat is het proces? *Er is een [programmaplan](#) opgesteld om te komen tot het Natuurplan.*
- Mag Nederland zelf bepalen hoeveel het wil beschermen of uitbreiden? *Ja en nee. De verplichtingen betreffen in principe alle habitattypen die we in de VHR-rapportage rapporteren. Voor veel daarvan is er nog geen gunstige staat van instandhouding, dus we kijken naar een logische set om te beginnen. Maar het betekent tot 2030:*

kwaliteitsverbetering voor 30% van het totaal van alle habitattypen bij elkaar en voor areaaluitbreiding 30% van iedere groep van habitattypen uit bijlage 1 van de NHV.

- *Is de eis van 30% doelbereik minder streng voor soorten? Voor de VHR-soorten zijn -in het algemeen- geen tijdgebonden doelen opgenomen, wel is er de verplichting om te zorgen voor voldoende kwantiteit en kwaliteit van leefgebied. Voor specifieke soortgroepen zijn er wél tijdgebonden verplichtingen, zoals voor bos- en boerenlandvogels en voor bestuivers.*
- *Het Natuurplan wordt nu op nationaal niveau vastgesteld, komen er ook regionale plannen bij provincies? Dan heeft de provincie meer eigenaarschap. Natura 2000 laat zien hoe belangrijk dat is. Goed als provincies ook met eigen plannen komen, maar natuurlijk werken we nu al heel nauw met provincies samen om de opgaven in te vullen.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

Reflectie op artikel 4.13 van de NHV

Wat betekent artikel 4.13 van de Natuurherstelverordening (NHV) (ook) voor de praktijk?

In deze sessie is de huidige interpretatie van artikel 4.13 besproken (dd mei 2025), die kan in de toekomst nog wijzigen. De NHV bouwt voort op bestaande EU-richtlijnen en heeft aanvullende doelen. De NHV heeft een directe werking: ze wordt niet omgezet in nationale wetgeving. Sommige bepalingen gaan later in dan het moment waarop de NHV is aangenomen. Artikel 4 is een belangrijk artikel. Het gaat over het herstel van habitattypen en leefgebieden van soorten van terrestrische, kust- en zoetwatersystemen. Voor 2030 geldt voor habitattypen een hersteldoel van 30%, voor 2040 is dat 60% en voor 2050 100%. Voor de leefgebieden van soorten moeten maatregelen worden genomen voor verbetering van de kwaliteit en kwantiteit, hieraan is geen termijn verbonden.

- **Art. 4.11** gaat over de vereiste *voortdurende verbetering* voor zowel habitattypen als leefgebieden. Als er herstelmaatregelen uit het Natuurplan zijn genomen, dan mag er geen achteruitgang meer plaatsvinden. Als de goede toestand is bereikt, dan moet significante verslechtering worden voorkomen.
- **Art 4.12** gaat over de indiening van het *definitieve* Natuurplan (1 september 2027). Er moeten dan maatregelen genomen worden om significante verslechtering in gebieden met habitattypen te voorkomen. Dit geldt dus niet voor leefgebieden.
- **Art. 4.13** biedt de mogelijkheid om, ook buiten Natura2000-gebieden, af te wijken van art. 4.11 en 4.12. Hiervoor gelden wel enkele wettelijke vereisten, zoals het in kennis stellen van de Europese Commissie (EC), het ontbreken van alternatieven en monitoring en rapportage van de omvang van verslechtering en de compensatie.

De EC stelt een richtlijn op om de begrippen in de NHV beter te duiden. LNVN heeft een artikel 4.13-werkgroep opgericht waaraan het IPO, enkele provincies en andere departementen deelnemen. De werkgroep onderzoekt wat er in de wettekst staat (in samenhang met artikel 4.11 en 4.12), waar ruimte zit en welke uitvoeringsmogelijkheden er zijn.

Vragen van deelnemers:

- Is de doelstelling voor 2050 100% of 90% natuurherstel? *Voor de benodigde extra oppervlakte voor de herstelopgave van habitattypen kan bij uitzondering van 90% worden uitgegaan.*
- Wat betekent een 30% doelstelling voor 2030? *In 2030 moeten maatregelen zijn getroffen voor 30% van het benodigde natuurherstel (het nog te overbruggen 'gat' tot de VHR-doelen tot 100%). Voor het 2030-doel kan dat op het niveau van habitatgroepen, waarbij herstel in de Natura 2000-gebieden prioriteit heeft.*
- Is een 'goede toestand' hetzelfde als de gunstige staat van instandhouding? *De goede toestand betreft de kwaliteit van een habitatype, naast de kwaliteit wordt de gunstige staat ook beoordeeld voor verspreiding, oppervlakte en toekomstperspectief.*
- Wie constateert of verslechtering buiten Natura 2000 plaatsvindt? *Daarvoor moet de toestand buiten Natura 2000 beter in beeld worden gebracht met aanvullende monitoring. Het monitoringssysteem wordt nu verbeterd. In het VVM wordt gewerkt aan een uniforme beoordelingssystematiek voor de toestand van habitattypen. Daarbij is consistentie en navolgbaarheid een belangrijk aandachtspunt.*
- Wanneer moet er handhavend worden opgetreden? *Voor soorten geeft de NHV weinig handvatten voor handhaving bij verslechtering zolang er geen maatregelen getroffen zijn. Voor habitattypen zijn die handvatten er wel (art. 4.12). Voor specifieke soortgroepen zijn er dus wél tijdgebonden verplichtingen (zie ook vorige hoofdstuk), zoals voor bos- en boerenlandvogels en voor bestuivers.*
- Is er budget voor innovatieve wijze van de monitoring? *Ja, daar is geld voor beschikbaar gesteld.*
- Verslechtering van leefgebieden mag niet nadat er maatregelen zijn genomen. Dat is toch een perverse prikkel om dan maar geen maatregelen te nemen? *De maatregelen voor de habitattypen dragen ook bij aan leefgebieden van soorten. Daarnaast is er ook de vereiste van voortdurende verbetering van leefgebieden tot de goede toestand is bereikt. De EC zal er daarom op letten dat het Natuurplan ook maatregelen voor leefgebieden bevat.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

4. Omgaan met DRUKFACTOREN

Recreatie en werken aan natuurherstel

Wat is er nodig om recreatie mee te nemen in gebiedsprocessen in de overgangsgebieden?

Recreatie is een serieuze drukfactor voor natuur. Hoe ga je daarmee om in overgangsgebieden én pak je de kansen die recreatie biedt voor natuurherstel? In deze sessie worden aanbevelingen gedeeld vanuit de Community of Practice (CoP) Recreatie (Lerende Samenwerking). Aan bod komen ook de resultaten van uitwisselingsessies tussen provincies over het verminderen van recreatiedruk.

Het heeft voor- en nadelen om recreatie een plek te geven in gebiedsprocessen. Recreatie kan belangrijk zijn voor draagvlak, het reguleren van recreatie zorgt voor minder overlast en het betrekken van partijen uit de recreatiesector kan ook bijdragen aan financiering. Maar: de recreatiebelangen zijn vaak over veel partijen verdeeld, ondernemers zijn druk, financiering voor voorzieningen is structureel onvoldoende en versnipperd en er is geen landelijke sturing. Er worden een aantal lessen gedeeld uit de praktijk. Monitoring van recreatiedruk geeft veel inzicht in de verschillende recreatiegroepen en dat is belangrijk voor doeltreffende maatregelen. Rond financiering mist het gevoel van verantwoordelijkheid; organisaties weten niet goed wat ze moeten en kunnen doen. En, Nationale Parken blijken te zorgen voor een impuls voor recreatie.

Vragen van deelnemers:

- Waarom is recreatie nu geen vanzelfsprekend onderdeel van gebiedsprocessen? *Er is onvoldoende erkenning van de kansen die recreatie biedt voor natuurherstel, maar ook voor het effect van recreatie als drukfactor. De recreatiesector is versnipperd, je kunt niet één partij alleen in een gebiedsproces vragen.*
- Welke kansen zijn er om recreatie mee te nemen in gebiedsprocessen? *Recreatie meenemen in de gebiedsvisies van gemeenten; gebiedsprocessen benutten, zoals groenblauwe aanpak, om het thema bij gemeenten te agenderen; koepels betrekken zoals HISWA-RECRON, Vereniging Landelijk Brabant (BPG) en recreanten (citizen science).*
- Welke partijen zijn cruciaal om het vraagstuk recreatie op te pakken? *Voor de provincies, daarna het Rijk. Het ontbreken van rijksbeleid zorgt voor onduidelijkheid. Mogelijk zijn lessen te trekken uit het nemen van verantwoordelijkheid door LVVN rond bosbranden.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

Verdroging: een groenblauwe gebiedsgerichte aanpak

Hoe voer je hydrologische maatregelen uit in een veengebied en hoe betrek je de omgeving bij dit proces?

De provincies Limburg en Noord-Brabant werkten succesvol samen aan maatregelen voor hoogveenherstel in de Grote Peel, in het gebied Mussenbaan. In deze sessie vertelden ze over hun aanpak voor hydrologische maatregelen (dempen van watergangen, aanleg van kades, verhogen en verbreden van paden).

Voor de Groote Peel is het belangrijk om de kwaliteit van het herstellend hoogveen te verbeteren. Veenmossen zijn daarbij essentieel, en die hebben een hoge en stabiele grondwaterstand nodig.

Een hydrologisch model liet zien dat de negatieve effecten daarvan op andere functies zeer gering waren in de Groote Peel/ het Mussenbaangebied en de omgeving.

De provincies informeerden vervolgens omwonenden, plaatsten monitoringspeilbuizen, maakten bouwkundige opnames en richtten een nazorgtraject in, in geval van schade. Tot nu toe is er geen claim ingediend.

Andere kansen zijn vernatting van de Aa zodat het weer functioneert als beekdal. Rond de Aa ligt vooral private grond, dus dat is een uitdaging.

Vragen van deelnemers:

- Hoe gaat het nu met de Groote Peel in zijn geheel? *Het gaat de goede kant op, het beheertype vochtige heide is veranderd naar herstellend hoogveen. Het natte jaar 2024 deed goed.*
- Als je bij de vernatting van de Aa alleen melkveehouders wilt houden, hoe heb je dan nog genoeg teelt in je gebied? *Dit is inderdaad een grote zorg. We zijn met de betreffende boeren in gesprek.*
- Wat voor instrumenten zie je graag als je als agrariër liever geen subsidies ontvangt? *Programma Natuur - fase 2 - heeft nog geen instrument om gronden op te kopen. Als dit er wel zou zijn, zou dat helpen.*

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

Natuur in een veranderend klimaat

Zijn natuurbranden een ramp of een zegen voor de natuur?

Je kunt vanuit verschillende perspectieven naar natuurbranden kijken. Ze zijn niet bij voorbaat slecht of verwoestend voor de natuur, ze kunnen ook een positieve bijdrage leveren aan het landschap.

In deze deelsessie werden voorbeelden besproken van verschillende toepassingen van beheerbranden, zoals landschapsbeheer, brandbestrijding, cultuur en netwerken. Sommige natuurbranden en beheerbranden kunnen gebiedsontwikkeling versnellen. Zaak is om goed te leren leven met vuur in het landschap, om de juiste doelen te combineren en het landschap resistenter en weerbaarder achter te laten.

Nederland telt dit jaar al bijna 800 natuurbrandmeldingen. Om beter voorbereid te zijn en risico's te beperken, gaat het ministerie van LNV de komende jaren intensiever samenwerken met provincies, veiligheidsregio's, natuurbeheerders en andere partners.

Zie ook de [Kamerbrief 'Samen sterker tegen natuurbranden'](#) en bijbehorende [toelichting](#).

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

5. SAMENWERKEN in de praktijk

Samen sterk met grensverleggend werk

Natura 2000 sterker vanuit netwerksamenwerking

Door samen te werken over de bestuurlijke (lands)grenzen heen is het mogelijk grote stappen te zetten in natuurverbetering. Jan Weverbergh liet zien hoe dat werkt in het Grenspark Kalmthoutse Heide (Natura 2000-gebied op de grens van België en Nederland) waar hij coördinator is.

Hij schetste de uitdagingen voor het gebied én de gezamenlijke oplossingen. Bijvoorbeeld een fosfaatfilter om sterk vervuild water in het gebied (met hoge percentages fosfaat door bemesting van landbouwgrond) schoner te maken. Provincie Noord-Brabant financierde dit project op Belgisch grondgebied met als resultaat natuurherstel aan de Nederlandse kant. Het Grenspark Kalmthoutse Heide voerde het project uit. Het vroeg veel overleg met alle partijen, maar het lukte. De kern voor een grenzeloze samenwerking volgens Jan Weverbergh? Vertrouwen, consistent overleg en kennisuitwisseling.

Lees de uitgebreide antwoorden op deze en andere vragen in het [verslag van de sessie >](#)

Het verhaal over natuurherstel

Hoe creëren we een impactvol natuurverhaal gericht op breed draagvlak voor natuur in de samenleving?

Een goed verhaal of narratief over het belang van Natura 2000 en de waarde van kleine natuurterreinen is een belangrijke basis voor draagvlak en maatschappelijke betrokkenheid voor het werken aan natuurherstel. Hoe versterken we dit verhaal en zorgen we dat het breder wordt gedeeld? Aan de hand van de communicatie-aanpak van Noord-Brabant en het verhaal ‘Sterker met Natuur’ (van LVVN, IPO en terreinbeherende organisaties) gingen deelnemers met elkaar in gesprek.

De deelnemers gaven aan dat een effectief verhaal begrijpelijk en verbindend moet zijn, ook richting de omgeving, en moet aansluiten bij het hart van mensen om wederzijds begrip te creëren. Mogelijke kansen liggen in het gebruik van influencers op platforms zoals TikTok of LinkedIn, het inspelen op wederkerigheid (‘voor wat hoort wat’), het versterken van trots op de Nederlandse natuur, en het stimuleren van beleving en verwondering. Kritische aandachtspunten zijn onder andere: welke inspanningen vergt het stikstofverhaal, hoe onderscheid je het verhaal te midden van bestaande communicatie, hoe maak je de urgentie voelbaar, en hoe kan Natura 2000 op een aansprekende manier beleefd worden? Suggesties van deelnemers zijn:

- Zoeken naar wat (echt) verbindt, misschien water/bodem/luchtkwaliteit?
- Goed kijken naar en aansluiten bij de relevantie voor bepaalde groepen: geen éénrichtingsverkeer, andere belangen en perspectieven betrekken, zaken concreet vertalen, niet ‘het moet’ van Europa.

Lees het hele [verslag van de sessie >](#)

BIJLAGEN:

uitgebreide verslagen

Natura 2000 in vogelvlucht.....	37
De vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000	39
Het samenspel tussen landelijke en gebiedsdoelen Natura 2000	44
Handreiking voor het opstellen van monitoringsplannen voor omgevingscondities in Natura 2000-gebieden	47
Monitoring: informatiebehoefte t.a.v. Natura 2000-gebieden en VHR-doelen	49
Samenwerken aan LESA's voor duurzaam systeemherstel.....	50
Werken aan Natura 2000 via agrarisch natuurbeheer	51
Doelgericht ANLb	53
Natura 2000 en de Natuurherstelverordening (NHV)	57
Reflectie op artikel 4.13 NHV	60
Recreatie en werken aan natuurherstel	64
Verdroging: een gebiedsgerichte aanpak	67
Natuurbranden: ramp of zegen?	69
Samen sterk met grensverleggend werk.....	70
Het verhaal over natuurherstel	71

Natura 2000 in vogelvlucht

In het kort:	Algemene introductie over Natura 2000. Wat is het? Wat vraagt Europa, wat zijn de verplichtingen en hoe ziet de Nederlandse implementatie er globaal uit? Voor mensen die relatief weinig weten over Natura 2000 (niet gericht op specialisten).
Spreekers:	Wilbert van Vliet (Ministerie van LNV) Roderick Groen (IPO B12)
Aantal deelnemers:	21
Centrale vraag:	Natura 2000: hoe zat het ook alweer?

Presentatie

In het basiscollege Natura 2000 gaven Wilbert van Vliet en Roderick Groen een introductie over Natura 2000: wat zijn de basisregels uit Europa? (Een gunstige staat bereiken, gebieden aanwijzen met instandhoudingsdoelen); hebben we in Nederland relatief veel kleine gebieden? (nee), en hoe zit de bescherming in elkaar? Ook werd de rol van provincies bij beheer en bescherming toegelicht.

Wilbert van Vliet geeft uitleg over het Natura 2000-netwerk. De volgende onderwerpen komen aan bod:

- Hoofdlijnen VHR en de rol van Natura 2000 daarin
- Welke verplichtingen gelden voor die gebieden
- De praktische implicaties voor beheer en gebruik van de gebieden

Roderick Groen licht vervolgens toe wat de rol en verantwoordelijkheden van de provincie zijn wat betreft Natura 2000-gebieden (maatregelen en beheerplannen). Ook gaat hij in op het doel en de betekenis van de beheerplannen voor deze natuurgebieden en op vergunningverlening.

Vragen en antwoorden

Habitattypen komen voor ook buiten NATURA 2000 netwerk. Hoe kan je die beschermen?

Elke lidstaat is vrij om hierbij een instrument te kiezen om ze te beschermen.

15% van Natura 2000 op land is in agrarisch gebruik. Hoeveel van de Natura 2000 gebieden op zee zijn in gebruik?

Bijna alles.

BIJLAGEN

► Natura 2000 in vogelvlucht

Van de terrestrische Natura 2000 gebieden op land wordt gezegd dat het kleine gebieden zijn. Is in het buitenland ook zo?

Nederland heeft relatief grotere en minder gebieden ten opzichte van andere vergelijkbare lidstaten (zonder zeegebieden).

Ligt landbouwgebied niet te dicht bij NATURA 2000 gebieden?

In Duitsland zijn die afstanden vaak kleiner.

Wat is het belangrijkste voordeel van de Natuurherstelverordening voor Natura2000?

In de Habitatrichtlijn ontbreekt de tijdlijn. Daarom wordt dat verder aangepakt in de Natuurherstelverordening.

Verder kwam ter sprake:

Er is in het nieuws veel desinformatie te lezen over Natura 2000 gebieden.

De vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000

In het kort:

Het ministerie van LNVN heeft het voornemen om vernieuwde landelijke doelen vast te stellen voor habitattypen en soorten die met het Natura 2000-netwerk worden beschermd. De concept vernieuwde landelijke doelen lagen van 9 april tot 1 juni ter inzage. Deze deelsessie bestond uit een korte introductie over de vernieuwde landelijke doelen en bood met name ruimte om vragen te stellen, ook t.a.v. de internetconsultatie die liep tot 1 juni 2025. Interessant voor mensen die bijvoorbeeld nog overwogen een zienswijze in te dienen of nieuwsgierig waren naar reacties die zoal waren binnengekomen.

Sprekers:

Peter Smit
Chantal van der Linden

Aantal deelnemers:

30

Centrale vraag:

Waarom vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000 en wat betekent de actualisatie van de nieuwe landelijke doelen voor Nederland?

Presentatie

Van 9 april tot en met 1 juni 2025 heeft LNVN de vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten voorgelegd in een internetconsultatie. Ter inzage lagen 205 doelen voor vogel- en andere diersoorten, planten en habitattypen waarvoor in Nederland Natura 2000-gebieden zijn aangewezen. De nieuwe doelen geven helderheid over hoeveel genoeg is in Nederland om landelijk de gunstige staat van instandhouding te bereiken, of te behouden. Het vernieuwen en concreet maken van de doelen betekent de natuurambities voor deze habitattypen en soorten af tot wat nodig is om te voldoen aan de verplichtingen van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn.

De huidige landelijke doelen zijn verouderd. Ze sluiten niet meer voldoende aan bij de daadwerkelijk gemeten staat van de natuur, die leidend is voor het natuurbeleid. Bovendien voldoen de huidige doelen (ten dele) niet aan de maatstaven van de Omgevingswet, omdat ze niet concreet genoeg zijn. Vanwege de inwerkingtreding van de Europese Natuurherstelverordening is het noodzakelijk om de landelijke Natura 2000-doelen juist nu naar de stand van de huidige kennis te vernieuwen.

Vragen en antwoorden

De Vogel- en Habitatrichtlijn geldt voor heel Nederland als EU-lidstaat. Wat moet binnen en wat moet buiten Natura 2000 worden gerealiseerd?

De vernieuwde landelijke doelen wijzigen niets in de verplichtingen voor instandhouding van habitattypen en soorten buiten de Natura 2000-gebieden. De vernieuwde doelen hebben, net als de bestaande landelijke doelen uit 2006, betrekking op heel Nederland, dus binnen en buiten Natura 2000-gebieden. Populaties buiten Natura 2000 vallen niet onder het beschermingsregime van Natura 2000-gebieden, en de plek waar ze zitten hoeft ook niet als Natura 2000-gebied te worden aangewezen. Buiten de Natura 2000-gebieden kan gebruik worden gemaakt van het instrumentarium dat de Omgevingswet biedt. De waarden zijn daarmee wel minder goed beschermd dan de waarden binnen de Natura 2000-gebieden. De Natuurherstelverordening bevat explicietere regelingen over habitattypen buiten Natura 2000, en geeft aan dat herstelmaatregelen tot 2030 met voorrang op Natura 2000-gebieden worden gericht.

Als de landelijke doelen vastgesteld zijn, weet je dan ook per voortouwnemer welk deel je van het landelijk doel je moet realiseren?

LNV is nu instandhoudingsdoelstellingen aan het uitwerken met de voortouwnemers (in ieder geval voor de habitattypen). In de bouwstenen staat voor elk doel een advies voor de bijdrage aan dat doel vanuit elke provincie.

Welke systematiek is toegepast op de haalbaarheid van 2050 van de landelijke doelen?

Er ligt documentatie hoe de wetenschappelijke methodiek hiervoor is gevolgd in de bouwstenen en profielendocumenten.

Hoe wordt een gunstige referentiewaarde (GRW) bepaald?

Zowel GRWs als landelijke doelen geven de context voor het treffen van maatregelen in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Het gaat hierbij om het behalen van een gunstige staat van instandhouding (GSvI) voor soorten en voor habitattypen. Wat een GSvI is, is een ecologische vraag.

De GSvI van een soort bestaat uit vier aspecten: verspreidingsgebied, populatieomvang, leefgebied en toekomstperspectief. Voor de eerste twee aspecten, verspreidingsgebied en populatieomvang, wordt een *gunstige referentiewaarde* gebruikt. De staat van instandhouding is gunstig als de populatie zich boven deze referentiewaarde bevindt. Voor habitattypen worden GRWs gebruikt voor de aspecten verspreidingsgebied en de oppervlakte.

Over wat de GRW is per soort en habitatype is wetenschappelijk advies uitgebracht. Voor het bepalen van wat 'gunstig' is, is nauwkeurig aangesloten bij de definitie uit de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Europese richtsnoeren over hoe GRWs op te stellen, zodat er geen ecologisch hoger niveau wordt nagestreefd dan de richtlijnen vereisen.

Uitgangspunten daaruit zijn:

- GRWs geven het minimum aan dat nodig is voor duurzaam voortbestaan in het natuurlijk verspreidingsgebied
- De waarde is in principe niet lager dan het niveau bij inwerkingtreding van de richtlijnen. In Nederland was dat voor de Vogelrichtlijn 1980 en voor de Habitatrichtlijn was dat 1994.
- Wat een gunstige staat van instandhouding is wordt gebaseerd op biologische en ecologische overwegingen.
- GRWs worden bepaald met de best beschikbare kennis en wetenschappelijke expertise.

Hoe vertellen we begrijpelijk het verhaal van de landelijke doelen?

Dat vraagt om een goede en begrijpelijk communicatie, maar het blijft een lastig technisch onderwerp door wel landelijke doelen te stellen, maar geen provinciale verdeling te maken.

De goede staat van instandhouding moet toch op Europees niveau worden gehaald?

Waarom streeft Nederland naar een gunstige staat binnen de grenzen van Nederland? Hoe gaan andere landen om met het verlagen van doelen?

De Vogel- en Habitatrichtlijn leggen de verplichting om maatregelen te treffen neer bij de lidstaten. Ook zijn er verschillende uitspraken van het Europese Hof van Justitie waaruit blijkt dat lidstaten verplicht zijn te werken aan een gunstige staat van instandhouding *op nationaal niveau*. De biogeografische regio's zien vooral toe op de coherentie van het Europese Natura 2000-netwerk als geheel, maar dat neemt niet weg dat op lidstaten de verplichting rust om op nationaal niveau een gunstige staat van instandhouding te bereiken. Dit draagt namelijk bij aan het realiseren van een gunstige staat van instandhouding in het hele natuurlijke verspreidingsgebied van een habitatype of soort (dus ook buiten Nederland).

Hoe andere landen omgaan met het *verlagen* of *verhogen* van doelen is een verkenning waard. Niet alle landen stellen namelijk doelen op.

Hoe brengen we flexibiliteit in het behalen van de landelijke doelen?

Het Beleidskader Doelwijziging Natura 2000 is in april door LNV vastgesteld. LNV hoopt dat met het gebruik van het beleidskader doelwijziging die flexibiliteit binnen de gebieden zelf en door de voortouwnemers bepaald kan worden.

Het Beleidskader Doelwijziging verduidelijkt de bestaande regelgeving voor Natura 2000-gebieden. Het Beleidskader Doelwijziging:

- beschrijft hoe instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden kunnen worden geactualiseerd;
- schept duidelijkheid over de mogelijkheden binnen de vigerende juridische kaders om instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden aan te passen;
- geeft aan welke criteria en randvoorwaarden daarvoor gelden;
- en welke procedures daarvoor doorlopen moeten worden.

BIJLAGEN

► De vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000

De kaders zijn onder meer gebaseerd op de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR), nationale wetgeving en jurisprudentie. Het Beleidskader Doelwijziging is een hulpinstrument voor de direct betrokkenen bij de concrete beleidskeuzes en de uitvoering van Natura 2000. Het Beleidskader Doelwijziging kan door de voortouwnemers van de beheerplannen van de Natura 2000-gebieden worden gebruikt bij voorstellen voor herijking van Natura 2000.

Voor het wijzigen van doelen is een ecologische onderbouwing belangrijk. Het Beleidskader Doelwijziging schetst de ecologisch inhoudelijke gronden waarop instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden in Nederland kunnen worden aangepast (bijvoorbeeld wat betreft formulering, prioriteitstelling, concretisering of ambitieniveau). Het motief voor verplaatsing van uitbreidings- of verbeterdoelstellingen naar andere Natura 2000-gebieden kan ook van sociaal-economische aard zijn, maar ook daarvoor is een ecologische onderbouwing nodig.

Het Beleidskader Doelwijziging is een 'levend' document. De toepassing in de praktijk kan tot nieuwe inzichten leiden. LNVN staat dan ook open voor reacties uit de praktijk die tot verbetering van het Beleidskader Doelwijziging kunnen leiden. Daarnaast is waarschijnlijk dat er in de toekomst andere aspecten in het beleidskader bijkomen of afvallen en dat criteria wijzigen. Tenslotte is het vrijwel zeker dat er in de toekomst nieuwe (Europese) wet- en regelgeving of jurisprudentie ontstaat die in het Beleidskader Doelwijziging moet worden verwerkt. Het Beleidskader Doelwijziging is vastgesteld door de Staatssecretaris van LNVN en is gepubliceerd op <https://www.natura2000.nl/hulpmiddelen>.

Hoe worden waterdoelen goed gecombineerd?

De Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) zijn niet in samenhang ontwikkeld, maar vallen beide wel binnen het kader van het Europese natuurbeschermings- en waterbeleid. De KRW, die in 2000 is aangenomen, heeft als doel de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater in de EU te beschermen en te verbeteren. Het richt zich op het bereiken van een goede ecologische en chemische toestand van waterlichamen.

Zowel de KRW als de VHR zijn gericht op het behoud van ecosystemen en de biodiversiteit. De KRW benadrukt dat waterkwaliteit en de gezondheid van aquatische ecosystemen cruciaal zijn voor het behoud van soorten en habitattypen die onder de Vogel- en Habitatrichtlijn vallen. Bij de implementatie van deze richtlijnen moeten lidstaten daarom rekening houden met de onderlinge afhankelijkheid van waterlichamen en de biodiversiteit. Dit betekent dat maatregelen voor waterbeheer ook moeten bijdragen aan de bescherming van soorten en habitattypen. De verdere ontwikkeling van deze richtlijnen is dus niet los van elkaar te zien; ze zijn complementair en moet elkaar versterken.

BIJLAGEN

► De vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000

Hoe is de relatie met het verslechteringsverbod?

Hoe is het verslechteringsverbod van de NHV meegenomen in de landelijke doelen. De woorden die we gebruiken in de techniek leggen wel de link met het verslechteringsverbod, maar in de praktijk vaak niet.

Is er rekening gehouden met de verplaatsing van soorten in de doelen?

Het effect van klimaatverandering is, waar mogelijk, meegenomen in de herziening van de landelijke doelen.

Is het een taak van het Rijk om in te grijpen bij verslechtering in het gebied?

Het is een taak van voortouwnemers om verslechtering te voorkomen (en bij uitzondering van het Rijk).

Er is weerstand tegen of voorkeur geuit om het vernieuwen van de landelijke doelen stop te zetten. Zou dat er niet toe leiden dat de huidige doelen in feite de ‘Gunstige Staat van Instandhouding’ worden waar men zo op tegen is?

De nieuwe landelijke doelen *kunnen* gelijk zijn aan de GSvl: Bij het stellen van het doel voor de gunstige staat wordt rekening gehouden met wat ecologisch haalbaar is in 2050. Over de ecologische haalbaarheid is wetenschappelijk advies uitgebracht. Op die manier blijven de GRWs en landelijke doelen - conform de vereisten van de VHR - gebaseerd op ecologische overwegingen en de best beschikbare kennis.

De nieuwe Nederlandse landelijke doelen zijn in ieder geval *niet* hoger dan de Europese richtlijnen verlangen. De concept vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000 betekenen dus ook *geen* reeks aan nieuwe nationale koppen waar deze felle weerstand zich soms op baseert. Eerder is al uitleg gegeven over de Gunstige Staat van Instandhouding en de Gunstige Referentie Waarde. Het landelijk doel is afgeleid uit deze wetenschappelijk geadviseerde GRW. Daarvoor is onderzocht of de geadviseerde GRW ecologisch haalbaar is in 2050. De doelen vallen dan in drie categorieën uiteen: Als de geadviseerde GRW nu al gehaald is (categorie A) of haalbaar blijkt voor 2050 (categorie B), wordt het landelijk doel gelijkgesteld aan de geadviseerde GRW. Als de geadviseerde GRW niet haalbaar is in 2050, wordt voor 2050 een lager doel gesteld, dat wel ecologisch haalbaar is (categorie C). Op deze manier zijn alle landelijke doelen zodanig geformuleerd dat deze allemaal ecologisch haalbaar zijn in 2050.

De *ecologische haalbaarheid* is ingeschat op basis van een analyse van knelpunten en hun oplosbaarheid met inzet van bekende maatregelen om verbetering te realiseren in een overzienbare periode tot 2050. Deze overzienbare periode van circa 25 jaar *vanaf heden* sluit aan bij internationale deadlines uit de Natuurherstelverordening.

Het samenspel tussen landelijke en gebiedsdoelen Natura 2000

In het kort:

De landelijke doelen zijn straks definitief. Het is om meerdere redenen nuttig dat ook de gebiedsdoelen concreter worden gemaakt. Hoe kunnen Rijk en provincies samen kunnen zorgen dat doelen op elkaar aansluiten? In deze sessie werd de samenhang tussen instandhoudingsdoelstellingen van gebieden en landelijke doelen in een routekaart gezet.

Sprekers:

Jeroen Dekker
Chantal van der Linden

Aantal deelnemers:

23

Centrale vraag:

Is er samenhang nodig tussen de landelijke doelen en de gebiedsdoelen, en zo ja op welke manier?

Presentatie

Hoe zorgen Rijk en provincies samen dat landelijke en gebiedsdoelen goed op elkaar aansluiten? Nederland implementeert de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) via landelijke en gebiedsdoelen voor Natura 2000-gebieden. Die zijn vaak te vaag geformuleerd en niet concreet uitgewerkt in beheerplannen. De Omgevingswet vraagt om concretisering. De landelijke doelen zijn daarom nu in concept verder uitgewerkt (concrete hectares voor habitattypen, specifieke populatiegroottes voor habitatrichtlijnsoorten en actuele aantallen voor vogelsoorten) en zijn straks definitief.

Ook gebiedsdoelen moeten concreter. Gewerkt wordt nu aan benodigdheden voor verschillende doelaspecten, zoals habitatkwaliteit en leefgebied van soorten. De volgende stap is om de uitbreidingsdoelstellingen voor habitattypen concreet te maken.

De vraag die centraal stond in deze deelsessie: moeten landelijke doelen en gebiedsdoelen samenhangen en hoe dan? Er is een samenhang tussen de landelijke doelen uit 2006 en de gebiedsdoelen (sommige gebieden krijgen behoudsdoelen, andere uitbreidings- of verbeterdoelen). De totale inspanningen moeten leiden tot een landelijke gunstige staat van instandhouding.

De deelnemers ontwikkelden in een interactief spel een routekaart om de samenhang tussen instandhoudingsdoelstellingen (ISHD) van Natura 2000-gebieden en landelijke doelen voor de gunstige staat van instandhouding (GSvl) te verbeteren. Welke stappen zijn nodig, wat moet als eerste? Wie werkt de doelen uit en legt ze vast, hoe, en gaat dat top-down of bottom-up?

BIJLAGEN

► Het samenspel tussen landelijke en gebiedsdoelen Natura 2000

Dit zorgde voor praktische ideeën voor later als er bestuurlijke afspraken worden gemaakt over de route naar doelformulering.

Vragen en antwoorden

Waarom wordt dit nu pas gedaan?

Dit is politiek een gevoelige vraag, maar alle betrokken organisaties zijn voorstanders van concretisering. De verantwoordelijkheid voor concretisering lag bij de beheerplannen, maar is daar niet altijd opgepakt.

Wordt er in beheerplannen naar potentie gekeken?

Ja, dat zou wenselijk zijn en wordt verwacht.

Hoe bepaal je wat de potentie is in een gebied?

Hier wordt momenteel naar gekeken. LVVN is nu met voortouwnemers bezig om een handreiking te maken (die zal naar verwachting beschikbaar zijn in januari 2026) die straks gebruikt wordt om de potentie te bepalen. Daarnaast passen we de handreiking toe in pilotprojecten om te evalueren of deze werkt.

Hoe gaan we om met gebieden buiten Natura 2000?

Deze vallen niet onder de eerste stap en die luidt uitbreidingsdoelen binnen Natura 2000 concretiseren.

Integrale commissie: tot waar mag je gaan om habitatype in een gebied te ontwikkelen?

Er is nu een eerste aanzet gemaakt waarmee voortouwnemers zelf kunnen bepalen hoever ze mogen gaan om habitatypen te ontwikkelen. Deze aanzet wordt gebruikt bij de pilotprojecten.

Waarom zouden we de volle potentie willen benutten?

De eerste stap is het bepalen van de potentie, daarna wordt gekeken wat dit precies betekent voor de omgeving en of je de volledige potentie wel kan benutten.

Hoe voorkom je dat ecologische potentie een politieke kwestie wordt?

Het bepalen van de volledige ecologische potentie is een technisch-wetenschappelijke exercitie zonder politieke bemoeienis. Pas na het vaststellen van de potentie wordt gekeken naar de richting en uitvoering, waarbij politieke afwegingen een rol kunnen spelen.

Resultaten van de groepsoefening

Groep 1

Advies aan LVVN: Betrek terreinbeheerders vanaf het begin van het proces vanwege hun specifieke kennis, belangen en uitvoerende rol.

BIJLAGEN

► Het samenspel tussen landelijke en gebiedsdoelen Natura 2000

Groep 2

Het proces van bepalen van landelijke en gebiedsdoelen is een integraal proces waarbij voortouwnemers samen moeten optrekken. Het is een continu proces van heen-en-weer gaan om tot oplossingen te komen.

Over de uitbreidingsdoelstellingen: In overgangsgebieden buiten Natura 2000-gebieden liggen veel kansen. Het advies is om nu ook naar deze overgangsgebieden te kijken, omdat er al veel onderzoeken zijn uitgevoerd en interessante hydrologische maatregelen zijn genomen. Er is dus veel potentie aanwezig.

Groep 3

Doelen moeten worden vastgesteld in aanwijzingsbesluiten (door LNVN), waarna de uitwerking een samenwerking wordt tussen alle partijen.

Knelpunt: Als doelen in beheerplannen worden uitgewerkt, heb je meer flexibiliteit dan wanneer dit in aanwijzingsbesluiten gebeurt. Andersom kan het vastleggen in aanwijzingsbesluiten zeer duidelijk zijn, maar dit biedt minder flexibiliteit.

Groep 4

Adviezen:

- Potentie meer op systeemniveau bepalen in plaats van per habitattype
- Bij grensgebieden is het lastig om tot doelen te komen (NHV: niet wachten tot 2030 om te kijken naar kansen buiten Natura 2000-gebieden)
- In sommige gevallen moet de potentie geprioriteerd worden
- Leefgebieden van soorten in kaart brengen om te voorkomen dat deze conflicteren met habitattypen

Groep 5

In aanvulling op de andere groepen nog een verduidelijking: landelijke en gebiedsdoelen bevinden zich op middenniveau. Aanwijzingsbesluiten zijn een samenwerking tussen provincies en LNVN waarbij informatie heen en weer gaat. De vraag is op welk niveau terreinbeheerders betrokken moeten worden.

Handreiking voor het opstellen van monitoringsplannen voor omgevingscondities in Natura 2000-gebieden

In het kort:

Onlangs is, in het kader van het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM), de Handreiking Monitoring Omgevingscondities opgeleverd. VVM gaat nader in op de handreiking en op de programmalijn omgevingscondities waar hij uit voortkomt.

Sprekers:

Aantal deelnemers:

12

Centrale vraag:

Wat is de Handreiking Monitoring Omgevingsconditie?

Presentatie

De Handreiking Monitoring Omgevingscondities is een hulpmiddel om te komen tot een monitoringsplan, waarbij eerst een gebiedsanalyse wordt gemaakt en vervolgens een meetnet wordt opgezet. De handreiking vormt één leidraad voor alle natuurtypes op land en is onderdeel van het interbestuurlijk proces van het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM). De handreiking heeft data en informatievoorziening als belangrijkste doel. Eind 2030 moet de handreiking af zijn.

Tijdens de sessie staat het Ulvenhoutse Bos centraal als voorbeeld. Het Ulvenhoutse Bos heeft één beheerder, maar toch zitten er veel stakeholders 'aan tafel' om mee te praten over monitoring. Vaak wordt er eerst gekeken wat er al gemeten wordt. Een monitoringsplan (opstellen) is dus niet opeens iets heel nieuws, maar kan inzicht geven in een langere tijdsreeks. Daarnaast worden uiteraard ook nieuwe elementen voorgesteld.

Vragen en antwoorden

Er wordt ook wel aandacht besteed aan monitoren van andere 'dingen' dan beleidsdoelen.

Alleen de beleidsdoelen monitoren kost al erg veel capaciteit, dus dat zou ook de focus moeten zijn.

Geeft dit genoeg handvaten om te zien of je met beheer op de goede weg bent?

Ja, maar het kan wel zijn dat je soms vervolgvragen moeten stellen.

BIJLAGEN

- Handreiking voor het opstellen van monitoringsplannen voor omgevingscondities in Natura 2000-gebieden

Ben je alleen in de gebieden aan het meten of ook de drukfactoren aan het meten?

[..]

Wat wordt er precies gemeten?

Hydrologie is vaak belangrijk: grondwaterstand, hoe zit het met de kwel, kwaliteit van aanvoerwater, stikstof.

In hoeverre heb je in het beheer wat aan het monitoringsplan?

De vragen zijn vooral beleidsmatig. Idealiter vooral vanuit het beheerplan.

Op welk moment ga je het hebben over of je het beheer goed doet?

[..]

Is het nodig om gedetailleerd te kijken naar beheer, vaak is beheer niet het probleem, maar externe factoren.

Precies, dat is wat we met de monitoringplannen willen meten.

Biedt de handreiking genoeg duidelijkheid waarom je iets wil meten?

Jazeker! Dat is erg belangrijk.

Verder kwam ter sprake:

- Zou je niet meer moeten monitoren dan alleen de beleidsvraagstukken?
- Zou je niet een basismonitoring moeten verplichten? (Dit is niet aan de mensen die de handreiking verplichtingen maar aan de overheden.)
- Het is goed om te weten of het goed gaat met N2000-gebied door ook buiten N2000 te kijken.

Monitoring: informatiebehoefte t.a.v. Natura 2000-gebieden en VHR-doelen

In het kort:

Deze sessie gaf inzicht in de doelen en activiteiten van het verbeterprogramma (VVM) met een focus op de ontwerpende aanpak die wordt toegepast binnen het programma om onder andere verschillende behoeften van stakeholders en gebruikers in kaart te brengen.

Spreekers:

Tjitske Visser
Nina van Leeuwen

Aantal deelnemers:

19

Centrale vraag:

Hoe kun je werken vanuit een ontwerpende aanpak, zoals in het VVM?

Presentatie

Het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM) is voortgekomen uit het Programma Natuur en ondersteunt zowel de wettelijke rapportage als het beheer. Het programma wordt momenteel uitgewerkt langs vier programmalijnen, waarbij al eerste successen zijn geboekt, zoals de verbeterde datalevering voor de rapportage Wsn (Wet stikstofreductie en natuurverbetering).

Het traject is complex, zowel inhoudelijk als in de samenwerking. Een uniforme ‘vissenkomaanpak’ is niet passend; maatwerk is vereist. Het VVM streeft naar een omgeving waarin alle relevante data worden samengebracht, met de mogelijkheid voor elke gebruikersgroep om via een eigen applicatie of portaal toegang te verkrijgen.

Het VVM wordt gezien als een ‘wicked problem’: de kwestie is niet eenduidig en verschuift naarmate men deze oppakt. Het programma hanteert daarom vijf uitgangspunten: gebruikersgericht, systeemdenkend, samenwerkend, iteratief en pragmatisch.

Binnen de ontwerpende aanpak worden verschillende fasen doorlopen, met de mogelijkheid terug te keren naar eerdere fasen. Het triple-diamond-model begeleidt dit proces, waarbij een divergentie in denken overgaat in een convergente aanpak in drie fasen.

Tijdens de workshop analyseerden deelnemers in groepen van drie een zelf ingebracht probleem volgens deze methodiek. Dit maakte zichtbaar dat het speelveld complex is, met talrijke stromen van data, financiën en invloeden tussen diverse actoren.

Samenwerken aan LESA's voor duurzaam systeemherstel

In het kort:

Binnen de Community of Practice (CoP) LESA van de Lerende Samenwerking PN werken betrokken partners (o.a. LVVN, BIJ12, VBNE/OBN en EA) samen aan de verdere ontwikkeling, kennisdeling en borging van LESA's. In deze sessie worden aanpak en ideeën gedeeld.

Sprekers:**Aantal deelnemers:****Centrale vraag:**

Wat is er nodig voor de verdere ontwikkeling, kennisdeling en borging van de Landschapsecologische systeemanalyse (LESA)?

Conclusies en aanbevelingen

- De opdrachtgever moet weten wat een LESA is en wat je ermee kunt en moet. Zodat ze gericht kunnen worden ingezet en goede afspraken gemaakt kunnen worden met opdrachtnemers.
- Voor de korte termijn moet gebruik gemaakt worden van cursussen over landschapsecologie om het expertisegebrek aan te pakken, ook door opdrachtnemers. Maar structureel moeten er opleidingen voor komen. Helaas is het vakgebied lange tijd verwaarloosd, waardoor experts grotendeels met pensioen zijn (maar deels nog wel bevraagbaar!).
- Ontsluiting van bestaande kennis is heel belangrijk en hier is veel winst te bereiken (VVN-programma heeft hier aandacht voor).
- Handreikingen, met o.a. checklists voor LESA-opstelling, komen steeds meer beschikbaar (EA, BIJ12).
- Betrek bij de opstelling gebiedskenners, zoals eigenaren/beheerders.

Werken aan Natura 2000 via agrarisch natuurbeheer

In het kort:

Voor de transitie naar een toekomstbestendige agrarische bedrijfsvoering in het kader van Natura 2000 is een instrumentenkoffer nodig, waarmee gestuurd kan worden op doelen. Aan de hand van het voorbeeld van Stichting Duinboeren uit Brabant gingen deelnemers hierover in gesprek.

Spreekers:

Carlo Braat (Brabants Landschap)
Willem Hendriks (ZLTO)
Sjaak Sprangers (Stichting Duinboeren)

Aantal deelnemers:

22

Centrale vraag:

Kan doelsturing op bedrijfsniveau bijdrage aan het behalen van de Natura2000 doelen?

Presentatie

Centraal staat het voorbeeld uit Brabant, waarbij BoerenNatuur Brabant samen met ZLTO en Stichting Duinboeren voor 40 melkveehouders rond diverse Brabantse Natura-2000 gebieden ambitie- en businessplannen opstelt. De Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij met 13 KPI's wordt als hulpmiddel gebruikt om gebiedsopgaven te vertalen naar handelingsperspectief voor de melkveehouder.

Agrariërs worden bedolven onder natuurambities/plannen en doelen. Deze belanden allemaal tegelijk op het boerenerf. Het is belangrijk om deze natuurambities/plannen en doelen te vertalen in handelingsperspectief voor de boer om ervoor te zorgen dat er een volhoudbare landbouw ontstaat rondom stikstofgevoelige natuur.

In de presentatie wordt aangegeven dat doelsturing (via KPI's) op bedrijfsniveau als hulpmiddel gebruikt kan worden om gebiedsopgaven te vertalen naar handelingsperspectief voor melkveehouders in dat gebied. De link gelegd wordt gelegd tussen doelsturing en de Brabantse Biodiversiteitsmonitoring.

De Brabantse Biodiversiteitsmonitor (BBM) is een programma dat zich richt op het monitoren en stimuleren van biodiversiteit, met name in de melkveehouderij. Het programma is een initiatief van Brabantse Bodem en wordt ondersteund door het ministerie van LNVN.

Er doen ongeveer 500 melkveehouders mee met de BBM. BoerenNatuur gebruikt de BBM en biedt boeren de mogelijkheid (samen met Stichting Duinboeren) om samen met een coach te kijken welke gebiedsopgave er op hun grond liggen. Samen met een coach kunnen deze

BIJLAGEN

► Werken aan Natura 2000 via agrarisch natuurbeheer

agrariërs een ambitieplan opstellen hoe hun bedrijfsvoering aangepast kan worden om te komen tot de gebiedsopgave die er op zijn grond liggen met een duurzaam bedrijfsmodel. Na akkoord wordt het ambitieplan verder uitgewerkt in een businessplan.

Agrariërs vooral behoefte hebben aan (1) duidelijk beleid en (2) instrumenten om hun bedrijfsvoering aan te passen. Vooral langjarige ANLb contracten (12-20 jaar), extra vergoedingen voor bedrijven die meer dan 20% zwaar beheer implementeren en grondinstrumenten zoals herwaardering van landbouwgronden met gebruiksbeperkingen zijn belangrijke instrumenten.

Ook wordt de optie boerenlandgoed onderzocht waarbij agrarische bedrijven worden omgezet in landgoederen die beheerd worden door agrariërs en deels verpacht kunnen worden aan agrariërs.

Vragen en antwoorden

Is er voldoende animo bij agrariërs om samen met een coach een ambitieplan op te stellen waarbij agrariërs bijdrage aan de natuurdoelen in een gebied?

Ja, er is vooral animo bij boeren die een opvolger hebben en zodoende hun bedrijf toekomst bestendig willen maken.

Urgenda biedt boeren 1.000 euro per hectare per jaar, gedurende 10 jaar, als ze overstappen op duurzame landbouw. Kan dit werken?

Volgens BoerenNatuur kan dit goed werken zolang het niet gezien wordt als staatssteun.

Hoe zijn andere partijen (banken toeleveranciers, afnemers) betrokken bij de transitie in de landbouw?

De Rabobank bijvoorbeeld is betrokken, maar op landelijk niveau maar dit sijpelt nog weinig door op gebiedsniveau. Zeker belangrijk dat niet alleen naar het Rijk gekeken wordt om agrariërs te ondersteunen om hun bedrijfsvoering aan te passen.

Wanneer is het mogelijk om lange termijn ANLb-contracten af te sluiten?

LVVN: Dat is nog onzeker, mogelijk vanaf de ingang van het nieuwe GLB (2027).

Doelgericht ANLb

In het kort:

Agrarisch collectief Natuurrijk Limburg werkte mee aan de GLB-pilot Doelgericht ANLb. Ze onderzochten een nieuwe gebiedsgerichte aanpak met gebruik van habitatscorekaarten. Harm Kossen vertelt hoe deze werkwijze kan leiden tot een betere afstemming en samenwerking met alle gebiedspartners en beheerders in het werkgebied.

Spreekers:

Harm Kossen (Natuurrijk Limburg)

Aantal deelnemers:

14

Centrale vraag:

Hoe zorgen we voor een zo doelgericht mogelijke ANLb-inzet en wat kunnen we leren van de pilot Doelgericht ANLb?

Presentatie

De presentatie gaat over hoe ANLb effectiever kan worden ingezet, aan de hand van een pilot die met BoerenNatuur collectief Oost-Groningen is opgezet. Er is gekeken naar locaties op basis van kansrijkdom en aanwezige landschapskwaliteit, waarbij mensen tegelijkertijd hun bedrijfsvoering goed kunnen blijven uitvoeren.

Er zijn verschillende schillen waar je naar kan kijken:

- Het begint bij de beheerder. Er worden informatiebijeenkomsten en velddagen georganiseerd om het besef te creëren voor belang van maatregelen. Ook belangrijk zijn individuele keukentafelgesprekken om beheer aan te scherpen.
- Controle & kwaliteitsschouw à leidt beheer daadwerkelijk tot de gewenste verbetering?
- Afstemming met andere beheerders (wat je kan behalen hangt af van wat er verder gebeurt in het gebied). Zoek vooral de samenhang met de natuurgebieden op.

Binnen de pilot is er gebruik gemaakt van een habitatbenadering. Er worden habitatscorekaarten ontwikkeld om in kaart te brengen wat je m.b.v. beheer daadwerkelijk toevoegt om je doel te behalen. Zo wordt op gebiedsschaal duidelijk wat het effect is.

Je moet een duidelijk uitgangspunt nemen om de kwaliteit in een gebied SMART in beeld te brengen. Van belang voor je uitkomsten is daarbij welke factoren je mee laat wegen, bijvoorbeeld landschappelijke kwaliteiten behorend bij een bepaald landschapstype.

Per agrarische leefgebieden is er gekeken welke indicatoren gebruikt kunnen worden. Met een aantal partijen zijn vervolgens kaartbeelden ontwikkeld en is er een analyse gedaan om een gevoel te krijgen (oefenen). Als voorbeeld laat Harm de factor dooradering zien. Daarbij kan je bijvoorbeeld 'remote sensing' gebruiken om te monitoren. De uitdaging is haalbaarheid van monitoringsvormen binnen dit vraagstuk toe te passen.

Kansen voor inzet habitatscorekaarten voor gebiedsgerichte aanpak:

- Alle kaarten kunnen worden samengevoegd om een totaaloverzicht te maken.
- Daarna wordt er gekeken of er pakketten ontbreekt en of er kansplekken zijn die nu nog niet benut worden.
- Dit is *work in progress*, erg afhankelijk van de indicatoren die je inzet.

Je kunt ook gebieden vergelijken en in samenhang analyseren. Dan krijg je inzicht in welke maatregelen succesvol worden toegepast en in welke mate. Een voorbeeld is het ‘boshommellandschap’ in het Geuldal.

- Er is hier divers landgebruik (veel dooraderd ANLb en N2000). Veel doelsoorten aanwezig met verschillende behoeften.
- De boshommel is gekozen als Ecologische Gidssoort om kwaliteit van landschap in de gaten te houden. Deze is hier ekozen omdat kwaliteit van nectaraanbod in een vliegseizoen lang is. Heeft het hele landschap nodig.

De habitatscorekaart is een manier om gesprek te starten: bijvoorbeeld over het niet te strak kappen van een heg in het voorjaar, bermenbeheer etc. Daarbij ligt de focus op kansgebieden. Vanuit het idee dat je moet kijken naar het systeem als geheel – met alleen Natura 2000 of ANLb ben je er niet, het is vooral belangrijk dat mensen elkaar weten te vinden en het gesprek aangaan.

Vragen en antwoorden

Waarom is de boshommel als gidssoort gebruikt in het Geuldal? Dit is geen ANLb soort.

Omdat boshommel indicatief is voor de kwaliteit van het algehele ecosysteem

Mis je geen kwaliteitseisen voor andere soorten als je alleen focust op deze doelsoort?

Dat is het gevaar als je alleen op doelsoorten focust, dus je moet combineren. Je brengt in beeld wat kwaliteit van elk landgebruik levert. En dan kan je analyseren wat er ontbreekt.

Als je kijkt naar natuurdoelanalyses, dan is het advies van Ecologische Autoriteit dat we connectiviteit moeten versterken. In de kaart is geen maat voor connectiviteit te zien. Is wat er nu weergegeven wordt voldoende?

Die zit er wel in, dat is juist heel belangrijk. Ook op verschillende niveaus.

Werkt BoerenNatuur nu net met zo’n methode?

Jawel, in principe ligt dit bij collectieven, en BoerenNatuur zat ook bij deze Pilot. Dus de voortgang wordt ook samen met BoerenNatuur opgepakt, naast veel andere geïnteresseerde organisaties.

Vanuit hoeveel doelsoorten beoordeel je een gebied?

Met name het landschapstype is hier juist interessant. Te veel bekijken soorten maakt de analyse te ingewikkeld, maar als je een stuk pakt en daar de landschappelijke kwaliteiten erbij pakt etc. dan kan je analyseren wat het voor zin heeft om akkerbeheer af te sluiten of juist op

heggen in te zetten. Je bent dus gericht op landschappelijke kwaliteiten en kijkt naar welke doelsoorten daarvan kunnen profiteren.

Doelsoorten zorgen voor versimpeling. Je maakt het pas helder als je bekijkt wat de soorten nodig hebben en wat dat betekent voor het systeem en de ingrepen die je daarin doet.

De pilot zou nog mooier zijn als er samengewerkt met andere (terrein)beheerders om daadwerkelijk te kijken of sociale invalshoek goed werkt.

Dat zou inderdaad heel goed zijn om bij verdere uitwerking te gebruiken. Bij collectieven werken steeds meer professionals met kennis. Daar liggen kansen.

Hebben jullie deze pilot en het bijbehorende verhaal al getoetst bij agrariërs? Kunnen zij zich daar dan in vinden?

Ja, particulieren zitten ook in het totaalsysteem. De samenhang is belangrijk, aangezien je wil weten wat iemands beheer betekent voor de buurman. Als iemand alleen begint in gebied geven we aan dat het goed is om ook de buurman mee te nemen.

Meer beheer in minder gebieden is een streven, maar je moet ergens beginnen.

Kunnen we de leerpunten van dit traject ook uitbreiden naar onderwerpen zoals waterkwaliteit?

Ja, nu net met waterschap met een pilot bezig om te kijken naar wateroverlast en beheersmaatregelen.

Bij gruttobeheer zou je het ook kunnen hebben over waterbeheer.

Is de tool nu ‘klaar’ of moet je deze blijven verbeteren?

Je moet blijven verbeteren. Zaak om ergens te beginnen en vervolgens door te werken.

Er zit niet automatisch een vervolg aan deze pilot. Dit ligt nu bij de direct betrokkenen die het moeten implementeren. In het bijbehorende rapport wordt er aangegeven dat er systeemwijzigingen nodig zijn.

Verder kwam ter sprake:

- BoerenNatuur gaf aan dat een scorekaart goed kan helpen. Voorbeeld daarvoor is dat x% dooradering niet werd gehaald, waarna een aantal gebieden gestopt zijn. Een scorekaart zou geholpen kunnen hebben bij vraagstuk.
- Dit soort tools zouden goed kunnen helpen in bijv. Zuid-Holland bij toepassen maatregelen op akkers. Daar is de kennis over welke maatregelen het beste werken nog niet aanwezig.
- O.a. SNL en ANLb lopen gescheiden, waardoor niet wordt gestimuleerd om samen aan de slag te gaan). Daarom goed om vanuit het gebied het gesprek te voeren niet alleen een breed gesprek met collectief). Daar zou dit een mooi instrument voor zijn.
- Het is belangrijk om naar het systeem als totaal te kijken en in te spelen op wensen van de boer. Als je met boer in gesprek gaat over de korenbloem omdat hij dat mooi vindt dan

BIJLAGEN

► Doelgericht ANLb

kan je ergens veel bereiken omdat je zo het systeem geschikt maakt voor meerdere soorten en zo het ecosysteem robuust maakt.

- Provincie: ziet heel veel gedreven mensen in gebieden en binnen provincie. Maar om binnenshuis dingen voor elkaar te krijgen is lastiger dan daarbuiten. Dat vraagt bij ons een cultuuromslag.
- ANLb geeft je minder flexibiliteit omdat het grotendeels vanuit GLB wordt gefinancierd.

De kwaliteitskaart moet nog uitgewerkt worden. Er is nog geen vervolg voor de pilot. Het is onduidelijk wanneer het 'af' is.

Natura 2000 en de Natuurherstelverordening (NHV)

In het kort:

Het implementatieteam van het ministerie van LNVN gaf een toelichting op de inhoud van de Natuurherstelverordening die sinds augustus 2024 van kracht is. Wat staat er in de verordening? Hoe raakt de verordening Natura 2000-gebieden? En met wie werkt LNVN het komende jaar samen aan het nationaal Natuurplan? De sessie was speciaal voor deelnemers die aandachtspunten willen meegeven aan het implementatie-team.

Spreekers:

Zev Starmans (Ministerie van LNVN)
Lex van Drongelen (Ministerie van LNVN)

Aantal deelnemers:

23

Centrale vraag:

Wat is de NHV, welke verplichtingen vloeien hieruit voort en hoe geeft LNVN hier uitvoering aan?

Presentatie

De Natuurherstelverordening (NHV) verplicht Europese lidstaten om doeltreffende maatregelen te nemen om natuur te herstellen en verdere achteruitgang te voorkomen. De verordening bevat oplopende doelen en draagt ook bij aan klimaatmitigatie en -adaptatie. De opgaven van de NHV zijn verdeeld over verschillende artikelen.

Artikel 4 van de NHV raakt Natura 2000 het meest. Nederland moet een Natuurplan opstellen en daarin de opgave per artikel vaststellen en de kansen voor synergie met bestaand beleid inventariseren. Op grond van artikel 4 moet de kwaliteit en kwantiteit van habitattypen stapsgewijs worden verbeterd. Dit geldt ook voor leefgebied van soorten. Artikel 4 bevat verder een verbetergebod én een verslechteringsverbod voor gebieden buiten Natura 2000.

Lidstaten moeten in een Natuurplan vastleggen hoe ze de doelen van de NHV gaan realiseren. Voor natuurherstel dat vóór 2030 moet worden gedaan richt het ministerie van LNVN zich – voor artikel 4 - primair op mogelijkheden binnen het bestaande Natura 2000-netwerk. Vanuit andere artikelen zijn er ook verplichtingen die vóór 2030 *buiten* Natura 2000 moeten landen, zoals de boerenlandvogelindex.

Vragen en antwoorden

In het Natuurplan moet worden vastgelegd hoeveel nieuwe habitattypen komen en waar.

Hoe gedetailleerd moet dat worden vastgelegd?

Daar geeft de NHV eigen keuze in. Eens in de drie jaar moet worden gerapporteerd hoe je dat doet en eens in de zes jaar hoe het ervoor staat.

Medio volgend jaar moet het Natuurplan af zijn. Hoe ziet het proces eruit is er nog input vanuit andere partijen noodzakelijk?

Het proces wordt toegelicht in het [programmaplan](#).

Mag Nederland zelf bepalen hoeveel we willen beschermen of uitbreiden?

We pakken de habitattypen die we in de VHR-rapportage rapporteren. NHV verwijst hier ook naar. In Nederland geldt de verplichting voor 52 habitattypen. Voor veel habitattypen is de gunstige staat van instandhouding (GSvl) nog niet bereikt dus wordt gekeken naar wat een logische set is om mee te beginnen. We moeten per provincie tot een goede mix van habitattypen komen die zorgt voor 30% herstel. Per 2040 en 2050 moet je wel per habitatype op 30% herstel komen.

Hoe worden de keuzes gemaakt?

Ook dat staat beschreven in het [programmaplan](#).

En voor soorten is die eis van 30% dus minder streng?

Klopt, daarvoor geldt de eis van een positieve trend. Maar als leefgebieden eenmaal op orde zijn gebracht is het verboden ze te laten verslechteren. Voor de VHR-soorten zijn - in zijn algemeenheid - geen tijdgebonden doelen opgenomen. Wel is er de verplichting om te zorgen voor voldoende kwantiteit en kwaliteit van leefgebied. Voor specifieke soortgroepen zijn er *wél* tijdgebonden verplichtingen, zoals voor bos- en boerenlandvogels en voor bestuivers.

Het verslechteringsverbod geldt pas nadat je maatregelen hebt genomen. Is dat geen perverse prikkel voor zo min mogelijk doen (nu)?

Simpele antwoord is ja (zie ook volgende hoofdstuk).

Wie bepaalt wat een bevredigend niveau is in de zin van de NHV?

Wij (LVVN), maar hangt ook van het artikel af. Voor sommige artikelen volgen nog richtlijnen van de EC. Maar in stedelijke systemen moet alleen een afname worden voorkomen, dus daar is geen bevredigend niveau voor nodig.

Het natuurplan wordt nu op nationaal niveau vastgesteld, maar komen er ook nog regionale plannen bij provincies?

Het zou mooi en behulpzaam zijn als provincies met een eigen plan zouden komen. We (LVVN) zijn wel bezig met nadenken over uitvoeringsprogramma's of andere goede manieren om het natuurplan uit te voeren. Heb je daar ideeën, laat het ons dan zeker weten (nhvteam@minlnv.nl).

BIJLAGEN

► Natura 2000 en de Natuurherstelverordening (NHV)

Een natuurplan is nodig maar uiteindelijk moet het in de gebieden zelf gebeuren en het is lastig om daar sturing aan te geven. Met een eigen natuurplan per provincie heb je meer eigenaarschap. Bij Natura 2000 zie je ook hoe belangrijk dat is.

Het probleem is wel dat in niet voor alle artikelen van de NHV de provincie bevoegd gezag is.

Bestuurlijk is het heel ingewikkeld en een grote uitdaging om het goed te laten landen.

Daarnaast wordt ook interdepartementaal meegedacht/overlegd met Defensie, VRO en KGG.

Dus we zitten al met veel mensen aan tafel en het moet ook wel een beetje efficiënt.

Zien jullie bij ministerie ook een rol voor het verhaal achter deze wetgeving, naast de technische en juridische kant van het verhaal?

Er lopen hier ook veel programma's voor (Basiskwaliteit natuur etc.). We zijn er wel mee bezig, anders wordt het vinkjes zetten. Maar het blijft lastig, voor de VHR is soms ook nog zoeken naar een goede positionering.

Reflectie op artikel 4.13 NHV

In het kort:	Toelichting op artikel 4.13 in de context van artikel 4 uit de NHV: beoordeling van verslechtering op landelijk niveau. Reflecteren vanuit de praktijk op toepasbaarheid, kansen en knelpunten.
Spreekers:	Martine Maan (Ministerie van LNV) Celine Schurink (Ministerie van LNV)
Aantal deelnemers:	12
Centrale vraag:	Wat betekent artikel 4.13 en vooral ook: wat betekent het in de praktijk?

Presentatie

De huidige interpretatie van artikel 4.13 werd besproken - deze interpretatie kan in de toekomst nog wijzigen. De NHV bouwt voort op bestaande EU-richtlijnen met aanvullende doelstellingen voor bijv. het bereiken van een goede toestand en voor verslechtering buiten de Natura 2000-gebieden. De NHV heeft directe werking. Dat betekent dat deze niet eerst hoeft te worden omgezet in nationale wetgeving. Sommige bepalingen gaan later in dan het moment waarop de NHV is aangenomen.

- Art. 4 van de NHV gaat over het herstel van habitattypen en leefgebieden van soorten van terrestrische, kust- en zoetwatersystemen. Voor 2030 gaat het voor habitattypen om een hersteldoel van 30%, voor 2040 is dat 60% en voor 2050 100%. Voor de leefgebieden van soorten moeten maatregelen worden genomen voor verbetering van de kwaliteit en kwantiteit; daar zijn geen termijnen aan verbonden.
- Art. 4.11 gaat over de vereiste voortdurende verbetering voor zowel habitattypen als leefgebieden. Als er herstelmaatregelen uit het natuurplan zijn genomen, dan mag dat niet meer achteruitgaan. Als de goede toestand is bereikt, dan moet significante verslechtering worden voorkomen.
- Art. 4.12 gaat in werking bij indiening van het definitieve Natuurplan (medio 2027). Er moeten dan maatregelen genomen worden ter voorkoming van significante verslechtering in gebieden met habitattypen. Dit geldt dus niet voor leefgebieden.
- Art. 4.13 biedt de mogelijkheid om af te wijken van art. 4.11 en 4.12. Om hiervan gebruik te kunnen maken moet wel aan een aantal wettelijke vereisten worden voldaan zoals het in kennis stellen van de EC, het ontbreken van alternatieven en monitoring en rapportage van de omvang van verslechtering en de compensatie.

Er wordt een door de EC een guideline opgesteld waarin meer duiding wordt gegeven over definities van begrippen die in de NHV worden gebruikt. LVVN heeft een art. 4.13 werkgroep opgericht met deelname van IPO, enkele provincies en andere departementen. De werkgroep onderzoekt wat er nou eigenlijk in de wettekst staat (in samenhang met art. 4.11 en 4.12), waar er ruimte zit en welke uitvoeringsmogelijkheden er zijn.

Vragen en antwoorden

Is voor 2050 de doelstelling 100% of 90% natuurherstel?

Voor de benodigde extra oppervlakte voor de herstelopgave van habitattypen kan bij uitzondering van 90% worden uitgegaan.

Wat betekent een 30% doelstelling voor 2030?

Er moeten maatregelen zijn getroffen voor 30% van het benodigde natuurherstel (het nog te overbruggen gat tot 100%). Voor het 2030 doel kan dat op het niveau van habitatgroepen, waarbij herstel in de Natura 2000-gebieden prioriteit heeft.

Is een 'goede toestand' hetzelfde als de gunstige staat van instandhouding?

De goede toestand betreft de kwaliteit van een habitatype. Naast de kwaliteit wordt de gunstige staat ook beoordeeld voor verspreiding, oppervlakte en toekomstperspectief.

Wie constateert of verslechtering buiten Natura 2000 plaatsvindt?

Daarvoor moet de toestand buiten Natura 2000 beter in beeld worden gebracht met aanvullende monitoring. Momenteel wordt het monitoringssysteem verbeterd. In het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM) wordt gewerkt aan een uniforme beoordelingssystematiek voor de toestand van habitattypen. Daarbij is consistentie en navolgbaarheid een belangrijk aandachtspunt'

Wanneer moet er handhavend worden opgetreden?

Voor soorten geeft de NHV weinig handvatten voor handhaving bij verslechtering zolang er geen maatregelen getroffen zijn. Voor habitattypen zijn die handvatten er wel (art. 4.12). Voor de VHR-soorten zijn -in zijn algemeenheid- geen tijdgebonden doelen opgenomen. Wel is er de verplichting om te zorgen voor voldoende kwantiteit en kwaliteit van leefgebied. Voor specifieke soortgroepen zijn er wél tijdgebonden verplichtingen, zoals voor bos- en boerenlandvogels en voor bestuivers.

Is er budget voor innovatieve wijze van de monitoring?

Daar is recent geld voor beschikbaar gesteld.

Verslechtering voor leefgebieden mag niet nadat er maatregelen zijn genomen. Dat is toch een perverse prikkel om dan maar geen maatregelen te nemen?

De maatregelen voor de habitattypen dragen ook bij aan leefgebieden van soorten. Daarnaast is er ook de vereiste van voortdurende verbetering van leefgebieden tot de goede toestand is

BIJLAGEN

► Reflectie op artikel 4.13 NHV

bereikt. De EC zal er daarom op letten dat het Natuurplan ook maatregelen voor leefgebieden bevat.

Verder kwam ter sprake:

- Is het mogelijk om te compenseren m.b.v. een compensatiebank?
- Je weet nu nog niet welk gebied in de toekomst gebruikt zal worden voor compenserende maatregelen. Je weet dus pas achteraf welk gebied je had moeten monitoren volgens de vereisten van de NHV.
- Buiten de Natura 2000 soorten, zijn er geen landelijke doelen voor de andere soorten. We weten nog niet precies hoe we daarmee om willen gaan. Moeten er ook landelijke doelen komen voor deze soorten?
- Wat wordt de communicatieboodschap rond natuurherstel? Er is inbedding in een breder kader nodig.

Recreatie en werken aan natuurherstel

In het kort:

De Community of Practice (CoP) Recreatie van de *Lerende Samenwerking Programma Natuur* heeft met bij recreatie betrokken partijen aanbevelingen ontwikkeld voor recreatie in natuurgebieden én voor de kansen die recreatie kan bieden in overgangsgebieden. Het Lerend Netwerk Vernieuwing Natuurbeleid heeft uitwisselingssessies tussen provincies georganiseerd over verminderen van de recreatiedruk op natuur. In deze sessie werden de resultaten en aanbevelingen gedeeld en gingen deelnemers met elkaar in gesprek over vervolgstappen i.r.t. Natura 2000-gebieden.

Sprekers:

Céline Hoon

Aantal deelnemers:

11

Centrale vraag:

Wat is nodig om recreatie mee te nemen in gebiedsprocessen in de overgangsgebieden?

Presentatie

Het invoeren van recreatie in gebiedsprocessen biedt zowel knelpunten als kansen. De knelpunten zijn:

- de belangen van recreatie zijn niet centraal georganiseerd
- ondernemers hebben het erg druk met eigen onderneming
- financiering voor voorzieningen is structureel onvoldoende en versnipperd
- de recreatie opgave is niet goed gekwantificeerd
- er is geen landelijke sturing
- agrarische ondernemers zijn terughoudend.

Recreatie biedt ook kansen:

- Recreatie kan belangrijk zijn om draagvlak te ontwikkelen voor een proces
- Recreatie-opgave is goed te koppelen aan andere opgaven, zoals gezondheid.

Het reguleren van recreatie zorgt voor minder overlast.

Er zijn lessen uit de praktijk. Nationale Parken zorgen voor een impuls voor recreatie. Want ze zijn begerenswaardig zijn, niet per definitie door een overheid getrokken worden hebben een positieve boodschap. Het betrekken van andere partijen kan bijdragen in de zin van financiering. Monitoring van recreatiedruk geeft veel inzicht in de verschillende groepen die gebieden bezoeken en dit is belangrijk voor het nemen van doeltreffende beslissingen.

Wat betreft van financiering mist vooral het gevoel van verantwoordelijkheid, waardoor organisaties niet goed weten wat ze moeten en kunnen doen. De Rijksoverheid heeft geen beleid voor recreatie.

Vragen en antwoorden

Onderstaande vragen werden gesteld aan de deelnemers.

- Welke recreatiegebieden zijn favoriet?
- Wat is je favoriete buitenactiviteit? *Veel wandelen en fietsen.*
- Kan je makkelijk een ommetje maken in het groen vanaf je voordeur? *De meeste wel, sommige mensen die in de stad wonen wel wat minder.*
- Ben je wel eens van de gebaande paden afgeweken tijdens een wandeling of fietstocht? *Eigenlijk iedereen wel eens.*
- Waarom is in jouw ogen recreatie niet vanzelfsprekend onderdeel van gebiedsprocessen? *Versnipperde organisatie van de recreatiesector en onvoldoende erkenning van belang. In een gebiedsproces kun je niet 1 sector voor recreatie vragen, dus dan moet je heel veel mensen bij dit proces betrekken en meer mensen in een proces is vaak onwenselijk. In de praktijk wordt ook gezien dat dit heel erg verschilt per gebied. In de Biesbosch doet recreatie het bijvoorbeeld beter dan in andere gebieden, mede door de status van Nationaal Park.*
- Zien wij kansen die nog meer zouden helpen om recreatie mee te nemen in gebiedsprocessen? *Laat recreatie meenemen in de gebiedsvisies van gemeenten. Gebruik gebiedsprocessen, zoals groen-blauwe aanpak, om richting gemeenten dit thema te agenderen. Kijk niet alleen naar overgangsgebieden, maar ook verder. Er zijn best veel normen voor zonering en hier kan gebruik van worden gemaakt. Koepels betrekken zoals Recron, BPG, etc. Ook monitoring binnen het gebied, dus hoe bewegen mensen zich binnen het gebied. Betrek mensen bij de opgave, dus citizen science. Betrek de gemeente hier ook bij, licht mensen beter voor door begrip te creëren. Dit zorgt voor een positieve boodschap in plaats van een gebod.*
- Bij welke partijen ligt in jouw ogen de sleutel voor het oppakken van het vraagstuk omtrent recreatie? *Voor de provincies en daarna het Rijk. Het ontbreken van een Rijks beleidssysteem voor recreatie zorgt voor onduidelijkheid en zorgt dat bottom-up benaderingen vaak stranden.*
- Wat is het belangrijkste inzicht dat je vandaag hebt opgedaan? *Interessante link naar gebiedsprocessen. Burgerparticipatie met monitoring. Dat recreatie ondervertegenwoordigd is als sector in bestuur. Realisatie dat recreatie zo onderbelicht is en dat er geen centrale trekker is.*

Verder kwam ter sprake:

- Mogelijk kunnen er lessen getrokken worden uit het nemen van verantwoordelijkheid door LVVN met betrekking tot de bosbranden. Op deze manier heeft LVVN voor doelsturing gezorgd en dit kan ook nuttig zijn voor recreatie.

BIJLAGEN

► Recreatie en werken aan natuurherstel

- Hoe worden verschillende recreatie behoeften goed meegenomen? Hoe zorg je ervoor dat mensen die geen auto hebben ook kunnen recreëren?
- Hoe ga je om met gebieden waar veel verstoringgevoelige soorten zitten?
- Behoeft aan handelingsperspectief, dus aan welke knoppen kan je draaien?

Uitwerking flappen:

- Welke issues hebben gemeenten op het gebied van RO zelf? Daarbij aanhaken en kijken naar ruimte voor aanpassingen. Het ruimtelijk perspectief verrijken
- Groen Blauwe dooradering is daar een voorbeeld van
- Bewustwording organiseren op een rechtvaardige verdeling, belang van toegankelijkheid voor recreatie à zowel voor de mens als natuur een goede verdeling maken
- Stedelijke ontwikkeling – groennormen in meenemen (ontwikkelen?)
- i.r.t. systeemherstel is meer inzicht in recreatie als drukfactor nodig (monitoren)
- Mensen betrekken bij de opgave(n) in het gebied, betrekken bij monitoring vergroot draagvlak. Vlindertelling, natuureducatie. Begrip creëren, recreant verbinden met monitoring
- Koepels betrekken Recron, FPG/BPG etc.

Inzichten:

- Recreatie verbinden met gebiedsprocessen
- Burgerparticipatie en monitoring
- Ondervertegenwoordiging van recreatie in bestuurslagen
- Onderbelichte/onbekende verantwoordelijkheid recreatie
- Bezien hoe verschillende recreatiebehoeften goed meenemen (doelgroepenbeleid)
- Van notitie naar een concreet plan gaan
- Sommige gebieden hebben meer storingsgevoelige soorten, dat vraagt verschillende budgetten
- Handelingsperspectieven: aan welke knoppen kun je draaien in specifieke situaties

Verdroging: een gebiedsgerichte aanpak

In het kort:	De succesvolle samenwerking tussen provincie Limburg en provincie Brabant rond de maatregelen voor hoogveenherstel in de Grote Peel.
Spreekers:	Gerard Jonkman en Michael Pollaart
Aantal deelnemers:	13
Centrale vraag:	Hoe voer je hydrologische maatregelen uit in een veengebied en hoe betrek je de omgeving bij dit proces?

Presentatie

De Peel was een zeer uitgestrekt moerasgebied dat op een waterscheiding lag. Vanaf 1880 begon de ontginning van dit gebied. Rond 1960 was de turfwinning voorbij en daarna was er nog maar weinig water in het gebied. Rond 2020 is er juist weer veel gebeurd om het water vast te houden.

Voor de Groote Peel is het belangrijk om de kwaliteit van het herstellend hoogveen te verbeteren. Stikstofdepositie en hydrologie spelen hier een belangrijke rol bij. Veenmossen zijn essentieel in het herstellen van hoogveen. Dit doe je met behulp van een relatief hoge en stabiele grondwaterstand.

Met subsidie uit Programma Natuur fase 1 is gekeken hoe de waterstanden verhoogt kunnen worden. Hiermee is compartimentering ingesteld en er is een hydrologisch model gebruikt. Met het model werd er gekeken naar de effecten op de Groote Peel, Mussenbaangebied zelf en de omgeving. Uit het model is gebleken dat er weinig effect is op de omgeving. Vervolgens was het tijd voor omgevingsmanagement. Hierbij werden omwonenden geïnformeerd, monitoringspeilbuizen geplaatst in omgeving, bouwkundige opnames gemaakt en er was een toelichting ontwerp aan belanghebbenden via inloopbijeenkomst. De daadwerkelijke maatregelen bestonden uit het dempen van watergangen, het aanleggen van kades, verhogen van paden, verbreden van paden en het opstellen van passeerpaden voor brandweer. Door middel van een nazorgtraject zijn burgers ontzorgd bij eventuele overlast en schade. Tot nu toe is er nog geen claim ingediend.

Vragen en antwoorden

Hoe gaat het nu met de Groote Peel in zijn geheel?

Zowel beleidsmatig als praktisch zijn er nog dingen nodig, maar het gaat de goede kant op. Het beheertype vochtige heide is veranderd naar herstellend hoogveen, wat nu beter aansluit bij de daadwerkelijke situatie. Het natte jaar 2024 heeft veel goed gedaan voor de natuur.

Als je bij de vernatting van de Aa alleen melkveehouders wilt houden, hoe heb je dan nog genoeg teelt in je gebied?

Dit is inderdaad een grote zorg. We zijn met de betreffende boeren in gesprek.

LNVN is op dit moment ook aan het kijken of peilbesluiten van waterschappen ook andere functies kunnen volgen. Dus niet alleen natuur of agrarisch, maar agrarische natuur. Dit zou mogelijk een oplossing bieden voor het ontbreken van passende beleidsmatige argumenten in peilbesluiten en dit zou beter aansluiten bij de realiteit.

Wat voor instrumenten zie je wel graag als je geen subsidies wilt?

Programma natuur fase 2 heeft nog geen instrument om gronden op te kopen. Als dit er wel zou zijn, zou dit wel helpen.

Openstaande vragen voor een volgende Natura 2000-dag:

- Wanneer noem je iets een overgangsgebied? Wat is de definitie hiervan?
- Hoe vind je een balans tussen grond opkopen voor natuurherstel en tegelijkertijd een robuust agrarisch systeem behouden?

Inzichten

- Het is belangrijk om natuurherstel in een groter maatschappelijk belang te zien.
- Als je met elkaar doelen wilt bereiken, duurt volstrekte vrijwilligheid simpelweg te lang.

Natuurbranden: ramp of zegen?

In het kort:

Natuurbranden zijn niet bij voorbaat slecht voor de natuur, natuurbranden kunnen ook een positieve bijdrage leveren aan het landschap. Deze sessie had als doel om de discussie aan te wakkeren over de voor- en nadelen van natuurbranden in ons landschap.

Sprekers:

Ivo Verhaar (Provinciaal Regisseur
Natuurbrandenbeheersing, Provincie Noord-Brabant)

Aantal deelnemers:

Centrale vraag:

Zijn natuurbranden goed of slecht voor de natuur?

Natuurbranden kunnen verwoestend zijn, maar sommige natuur- en beheerbranden kunnen voordelen hebben, mits we goed leren leven met vuur in het landschap. Natuurbrand-incidenten kunnen leiden tot versnelling van gebiedsontwikkeling. Daarbij is het zaak om de juiste doelen te combineren en het landschap resistenter en weerbaarder achter te laten.

Tijdens de sessie kwamen voorbeelden ter sprake van uiteenlopende toepassingen van beheerbranden, zoals landschapsbeheer, brandbestrijding, cultuur en netwerken. Ook werd teruggeblikt op de grote brand in Ede van dit voorjaar, waar een van onze deelnemers zelfs actief was geweest als brandweervrijwilliger.

Voornaamste conclusie: je kunt branden vanuit verschillende perspectieven kunt bekijken. En ze kunnen veel verborgen voordelen hebben.

Samen sterk met grensverleggend werk

In het kort:

De natuur kent geen grenzen' horen we geregeld. Toch kijken we als mens vaak niet verder dan de bestuurlijke grens, terwijl juist in een samenwerking voorbij die grens grote stappen in natuurverbetering te maken zijn. Vlaanderen en Noord-Brabant slaan de handen ineen en vertelden hier meer over. Ter inspiratie en om tools te bieden om hier zelf mee aan de slag te gaan.

Sprekers:

Jan Weverbergh

Aantal deelnemers:

10

Centrale vraag:

Hoe gaat een samenwerking over de grens in zijn werk?

Presentatie

In deze deelsessie legde Jan Weverbergh, coördinator bij Grenspark Kalmthoutse Heide, uit hoe een samenwerking over de landsgrenzen in zijn werk gaat. Jan begon de presentatie met een schets van de ligging van dit unieke Natura 2000-gebied. Dit natuurgebied ligt namelijk op de landsgrens van België en Nederland. Aan Nederlandse kant van de grens is dit gebied onderdeel van de Brabantse Wal.

Jan vervolgde zijn presentatie door de uitdagingen en kansen voor het gebied door de jaren heen én de gezamenlijke oplossingen voor natuurherstel en -behoud te benadrukken. Een van die uitdagingen is dat de natuur hier te maken heeft met vervuild water door de jarenlange bemestingen van landbouwgrond in het gebied. Het water bevatte hoge percentages fosfaat. De water- en natuurkwaliteit in de Groote Meer, verslechterde hierdoor. Het was dus zaak om hier iets aan te veranderen. De oplossing? Een fosfaatfilter. Door de ligging in de grensregio, kent het gebied veel partners. Dit vraagt om veel overleg met alle partijen. Door de verschillende overlegstructuren en de mogelijkheid om budgetten samen te brengen, is een effectieve samenwerking voor dit project tot stand gekomen.

Provincie Noord-Brabant heeft dit project op Belgisch grondgebied gefinancierd met als resultaat natuurherstel aan Nederlandse kant van de grens. Het Grenspark Kalmthoutse Heide heeft dit project vervolgens gecoördineerd en uitgevoerd. Door samenwerkingsstructuren als deze stopt natuurherstel niet bij de landsgrenzen. De kern voor een grenzeloze samenwerking volgens Jan Weverbergh? Vertrouwen, consistent overleg en kennisuitwisseling.

Openstaande vragen voor een volgende Natura 2000-dag:

- Hoe ga je om met de verschillende, soms zelfs tegenstrijdige, belangen aan beide kanten van de grens?

Het verhaal over natuurherstel

In het kort:

Verhalen vormen een belangrijke basis voor draagvlak voor en betrokkenheid bij het werken aan natuurherstel, zowel bestuurlijk als maatschappelijk. Welke verhalen zijn of leven er over het belang van N2000 alsook over de waarde van kleine natuurterreinen? Wat is nodig om deze verhalen te versterken, te scherpen en breder gedeeld te maken? Aan de hand van twee voorbeelden gingen de deelnemers hierover in gesprek.

Sprekers:

Bertram de Rooij
Mireille Giesendorf
Puck de Vries
Maarten Hagg

Aantal deelnemers:

35

Centrale vraag:

Hoe creëren we een impactvol natuurverhaal gericht op breed draagvlak voor natuur in de samenleving?

Presentatie

Aan de hand van de communicatie-aanpak van Noord-Brabant en het verhaal 'Sterker met Natuur' (van LVVN, IPO en tbo's) gingen deelnemers met elkaar in gesprek. Ze benoemden de factoren die belangrijk zijn voor een goed narratief over natuurherstel.

Vragen die aan de deelnemers werden gesteld

Wat is de essentie van een narratief?

Vaak genoemd: begrijpelijk, verbindend -ook met de omgeving, het hart rakend/passie overbrengend, wederzijds begrip, draagvlak vergrotend. Ander zaken die werden aangegeven: van techniek naar 'waarde', herkenbaarheid, begripvol, inspirerend, verkoopbaar, goed uit te leggen, zintuigelijke beleefbaar.

Verder kwam ter sprake:

Influencers, Tiktok als kans, ook de Happy activist (LinkedIn), voor wat hoort wat, trots op de Nederlandse Natuur, beleving, verwondering creëren, unieke landschappen verbinden met natuurherstel, natuurherstel en economische ruimte, het stikstofverhaal, een gezamenlijk verhaal/narratief maken met TBO's en ook met alle bestuurslagen, praktijkverhalen, storytelling: een boer of een wandelaar aan het woord laten, inleven, verbinding, shifting baselines, wat is normaal? Opgemerkt werd ook: 'We hebben al zoveel communicatieverhalen'

Adviezen/inzichten voor het verder werken aan of met narratieven:

- Zoeken naar wat verbindt, via water/bodem/luchtkwaliteit
- Kijk goed naar relevantie voor bepaalde groepen identificeren, leefomgeving – aansluiting
- Geen éénrichtingsverkeer, ander belang en perspectief betrekken (angst/verlangen)
- Gezamenlijkheid verkennen en samen vinden
- Concreet vertalen – kom in gesprek
- ‘Kunst’ van overtuigen, oprechte interesse aanzetten- wanneer is er interesse, nieuwsgierigheid?
- Breder belang van natuur neerzetten
- Het is nu te vaak ‘moet van Europa’, sluit meer aan bij de toehoorder
- Zakelijker

COLOFON

Verslag en Naslagwerk Natura 2000-dag 2025

Meer info: www.natura2000.nl

Foto voorzijde: Biesbosch, beeldbank ministerie LNV

